

Satakuntalaisten hyväksi

Satakunnan yhteisökeskus
julkaisuja 1/2021

Satakunnan yhteisökeskus

Satakuntalaisten hyväksi

Satakunnan yhteisökeskus julkaisuja 1/2021

Satakunnan yhteisökeskus julkaisusarja

ISSN 2490-2071 (verkkojulkaisu)

© Satakunnan yhteisökeskus ja kirjoittajat

JULKAISIJA

Satakunnan yhteisökeskus

Otavankatu 5

28100 PORI

puh. 044 740 9922

toimisto@yhteisokeskus.fi

www.yhteisokeskus.fi

Ulkoasu ja taitto: Paula Numminen

Julkaisu on saatavilla sähköisenä: www.yhteisokeskus.fi/julkaisu

Kesäkuu 2021

Sisällys

Lukijalle.....	4
-----------------------	----------

Satakunnan järjestöjen neuvottelukunnan ensimmäinen vuosi.....	5
---	----------

Anu Louhelainen

”Voi ku tällaista olis ollu jo silloin, ku mä olin nuori... vois olla et elämä olis ihan toisin ny...”	8
---	----------

Päivi Erkko, Yhteinen keittiö / Satakunnan yhteisökeskus

Saija Kivi, Fructus-hanke/ Rauman Seudun Katulähetys / Porin Sininauha

Ruoka-apu ja mielekäs tekeminen osana sosiaalista kuntoutusta – mahdollisuuksia myönteisen kehityssuunnan löytymiseen, kokemuksia Porista	14
--	-----------

Ulla Koivula, Satakunnan vanhusneuvosto

Satakunnan vanhusneuvoston toiminnasta	33
---	-----------

Ruoka-apu Satakunta -hanke 2020 – 2021: Laaja-alaista ruoka-avun kehittämistä koko Satakunnan alueella	37
---	-----------

Verkkopuntarin matka kohti tulevaisuuden sote-keskusta	41
---	-----------

LUKIJALLE

Vahva ja vakaa kansalaisyhteiskunta perustuu luottamukseen ja aitoon osallisuuteen, jossa kaikkien tiedot, taitot ja kokemukset ovat arvokkaita. Järjestötyöllä kansalaistoiminnan kanavana ja osallisuuden edistäjänä on ollut tärkeä rooli suomalaisen hyvinvoinnin rakentajana ja myös turvallisuuden ja yhteisen identiteetin vahvistajana koko itsenäisyytemme ajan. Järjestöillä on vahva rooli myös palvelujen kehittäjänä ja innovoijana. Järjestöt edistävät keskustelua, joka perustuu tietoon, kokemukseen ja ymmärrykseen paikallisista ja kansallisista oloista ja tavoitteista. Suomalaista kansalaisyhteiskuntaa arvostetaan sen vuoksi myös kansainvälisesti. Satakunnan yhteisöt edistää moniäänistä keskustelua ja järjestöjen toimintaedellytyksiä jakamalla tietoa ja kouluttamalla järjestöväkeä. Myös tällä laajasti leviävällä julkaisusarjalla on oma roolinsa, mutta kaikkein palkitsevinta on koettu onnistuminen tuhansissa järjestöissä kautta maakunnan.

Tämä vuoden 2021 ensimmäinen julkaisu tarjoaa tietoa ja näkökulmia Satakunnan vanhusneuvoston toiminnasta. Neuvosto on Suomen ensimmäisen maakunnallinen toimija ja siksi myös tulevien hyvinvointialueiden kannalta kiinnostava toimija.

Satakunnassa vuoden 2020 alusta toimineella järjestöjen neuvottelukunnalla on ollut työntäyteinen ja innostava ensimmäinen kausi takanaan. Haluammekin korostaa myös sen merkitystä järjestöjen yhteisenä vaikuttamiselimenä

Loppuvuodesta ilmestyvässä seuraavassa julkaisussa kuvataan ensimmäistä kertaa kattavasti Satakunnan järjestöjen toimintaa syksyllä 2021 toteutettavan järjestökyselyn pohjalta. Se on paitsi kiinnostavaa, myös tärkeää tietoa, kysely ja sen tulokset tulevat toimimaan pohjana monenlaiselle kehittämis-työlle, niin järjestöissä kuin sidosryhmäyhteistyössäkin.

Hyvää kesää ja innostavia lukuhetkiä!

Porissa 17.6.2021

Aulis Laaksonen, puheenjohtaja

Milja Karjalainen, toiminnanjohtaja

Satakunnan yhteisökeskus

SATAKUNNAN JÄRJESTÖJEN NEUVOTTELUKUNNAN ENSIMMÄINEN VUOSI

Satakunnassa on jo yli kymmenen vuotta kokoonnuttu järjestöjen ja muiden toimijoiden yhteistyötä ja verkostoitumista sekä vapaaehtoistoiminnan näkyvyyttä ja saavutettavuutta edistävän järjestöyhteistyöryhmä JYTRYn muodossa. JYTRYn tarkoituksena on yhdistyskulttuurin ja järjestötoiminnan aseman vahvistaminen Satakunnassa. JYTRY toimii verkostomaisesti, läpinäkyvästi ja sen kokoontumiset ovat kaikille avoimia. Toiminta on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumatonta. JYTRY ei ole yhdistys, mutta jäseneksi liittyminen edellyttää jäseneksi haluavan yhdistyksen hallituksen virallista päätöstä liittymisestä.

Kokemukset yhdistysten keskinäisestä yhteistyöstä ovat olleet erittäin positiivisia ja ajatus vielä organisoidummasta yhteistyöstä ja voimavarojen yhdistämisestä nousi ajankohtaiseksi ensimmäisen sote -uudistuksen aikoihin. JYTRY asettikin keskuudestaan työryhmän pohtimaan sopivaa organisoidumpaa rakennetta ja toimintaohjetta järjestöyhteistyölle. Työryhmä päätyi ehdottamaan rakenteeksi Satakunnan järjestöjen neuvottelukuntaa.

Satakunnan ensimmäinen järjestöjen neuvottelukunta muodostettiin yhdistysten yhteisessä Syysfoorumissa Yyterissä 12.10.2019. Neuvottelukunnan vahvistetun toimintaohjeen mukaan neuvottelukunta muodostetaan viidestä maakunnallisesti toimivan yhdistyksen edustajasta sekä viidestä paikallisesti toimivan yhdistyksen edustajasta. Edustajat valitaan neuvottelukuntaan vuosittain kokoontuvassa Syysfoorumissa järjestetyssä äänestyksessä siten, että aina osa jäsenistä on erovuoroisia. Lisäksi neuvottelukuntaan voidaan nimetä edustaja jokaisesta viidestä alueellisesta (Porin seutu, Rauman seutu, Keski-Satakunta, Huittisten seutu ja Pohjois-Satakunta) JYTRY verkostosta. Neuvottelukunta koostuu siis 10 – 15 henkilöstä sekä muutamasta varajäsenestä.

Järjestöjen neuvottelukunnan tehtävänä on mm. tehdä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja järjestötoimintaa koskevissa asioissa, lisätä yhdistysten

ja viranomaisten sekä muiden toimijoiden yhteistoimintaa, edistää yhdistysten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon, tarjota asiantuntemusta kunnille ja kuntayhtymille päätöksenteon ja kehittämistyön tueksi ja ohjata maakunnan järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan osa-alueita koordinoivia ja kehittäviä työntekijöitä.

Neuvottelukunnan tehtävät ovat monipuoliset ja vaativat hyvää asiantuntemusta ja yhdistyskentän tuntemusta. Ensimmäisen toimintavuoden aikana neuvottelukunta on pohtinut paljon vaikuttavuutta ja tunnettuutta sekä tiedonkulkua. Hyvä yhteys on luotu Satakunnan maakunnan kanssa ja yhteisiä tapaamisia on ollut säännöllisesti. Jotta neuvottelukunta toimii kuten sen on toivottu toimivan, on äärimmäisen tärkeää kuunnella kaikkia yhdistyksiä ja toimijoita tarkalla korvalla. Jokainen neuvottelukunnan jäsen on erittäin tärkeä linkki satakuntalaiseen yhdistyskenttään.

Neuvottelukunnan ensimmäinen toimintavuosi kului paljolti erilaisten toimintakäytänteiden pohtimisessa. Maaliskuussa 2020 alkanut pandemia toi toimintaan omat haasteensa, kun yhteisiä kokoontumisia jouduttiin siirtämään ja kokoukset, myös Syysfoorumi, pidettiin verkossa. Viestinnän toimivuuden ja vaikuttavuuden lisäämiseksi neuvottelukunta muodosti erillisen viestintätyöryhmän, jonka tehtäväksi viestintä määriteltiin

Heti järjestäytymiskokouksessa 18.11.2019 todettiin, että tuleva sote-uudistus on niin iso järjestöjä koskeva uudistus, että siihen tulee perehtyä tiiviisti. Neuvottelukunnan alaisuuteen perustettiin sote -työryhmä, joka otti vastuulleen sote -uudistukseen reagoinnin. Näin toimien neuvottelukunta pystyy keskittymään myös muihin aihealueisiin.

Sote -työryhmään haluttiin laajaa asiantuntemusta ja sen vuoksi siihen kutsuttiin edustajia myös neuvottelukunnan ulkopuolelta. Sote- työryhmä pääsi heti työhön käsiksi, kun Sosiaali- ja terveysministeriö julkisti keväällä 2020 hanke-arahaut tulevaisuuden sote -keskus uudistusta ja sote rakenneuudistusta tulevaan alueelliseen valmisteluun. Järjestöjen osuus hankkeissa organisoitiin ja valmisteltiin yhteistyössä verkostojärjestö Satakunnan yhteisökeskuksen kanssa.

Hankehakujen rahoitus varmistui kesän 2020 alussa. Järjestöjen yhteistyö Satakunnan kuntien ja maakunnan, tulevan hyvinvointialueen, kanssa näissä hankkeissa on organisoitunut pääsääntöisesti rakennehankkeen sidosryhmäyhteistyön kautta. Syksyn aikana yhteistyössä Satakunnan yhteisökeskuk-

sen kanssa käynnistettiin kerran kuussa verkon välityksellä kokoontuvat sidosryhmien Sote -aamukahvit. Näissä aamuissa on kuluneen kevään aikana keskusteltu järjestöjen, seurakunnan ja yritysten sidosryhmäyhteistyöstä. Aamukahvien vieraisiksi on saatu myös Satasote -hankkeiden toimijoita ja näin saatu välitettyä ajankohtaista tietoa hankkeiden etenemisestä. Verkon välityksellä on pidetty myös erilaisia työpajoja mm. kumppanuusasiakirjan laatimiseen liittyen.

Vuoden 2021 aikana neuvottelukunta on päättänyt keskittyä viiteen asiaan, jotka ovat:

- ▶ JYTRYn laajentaminen ja toiminnan tunnettuuden lisääminen
- ▶ järjestäytyminen JYTRYn sateenvarjon alle
- ▶ kuntayhteistyön lisääminen ja rahoituksen turvaaminen
- ▶ sote -uudistukseen vaikuttaminen
- ▶ kuntavaalit 2021 järjestöjen toiminnan vaikuttavuuden esille tuomiseksi.

Vuodelle 2021 asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi on jo ensimmäisen vuosikolmanneksen aikana tehty lukuisia toimenpiteitä mm. sote -uudistukseen ja kuntavaaleihin liittyen. Satakunnan järjestöjen neuvottelukunta on lyhyessä ajassa osoittanut olevansa tärkeä toimija maakunnan laajassa järjestökentässä. Satakunnan alueella toimii noin 5000 rekisteröityä yhdistystä, joita haastetaan mukaan JYTRY -yhteistyöhön ja järjestöjen vaikuttamistoimintaan.

”VOI KU TÄLLAISTA OLIS OLLU JO SILLOIN, KU MÄ OLIN NUORI... VOIS OLLA ET ELÄMÄ OLIS IHAN TOISIN NY...”

Vankilataustaisten auttamistyöhön rikoskierteestä irtautumista haluvien kanssa tarvitaan asiakkaan mukaan ottamista omaan prosessiinsa ja asiakkaan kuuntelua siinä, kuinka hän määrittelee itse oman avuntarpeensa. Näin osoittaa Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelija Anu Louhelaisen kuntoutusalan (YAMK) opinnäytetyö, jossa tarkasteltiin Porin Sininauha ry:n Tuetusti Tulevaisuuteen kehittämishankkeen vaikuttavuutta. Tutkimustulosten mukaan Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen työtapana näyttää edellyttävän työntekijän uskallusta luopua ammatillisesta ”haarniskasta”, kykyä etsiä asiakkaasta inhimillinen tarttumapinta ja rohkeutta näyttää välittämistä. Samalla luottamussuhteen tulee kannatella yli myös epäonnistumisten, ei niin että työntekijä ”hylkää” asiakkaan kun epäonnistumisia tulee.

Tuetusti Tulevaisuuteen -hanke oli osa Euroopan sosiaalirahaston Kestävää Kasvua ja Työtä 2014–2020 Suomen rakennerahasto-ohjelmaa. Porin Sininauha ry:n Tuetusti Tulevaisuuteen-hankkeen tavoitteena oli vankilasta vapautuneiden vankien mm. uusintarikollisuuden vähentäminen, vankien parempi sopeutuminen ja kiinnittyminen yhteiskuntaan sekä heidän pääsemisensä palveluiden piiriin.

Opinnäytetyö tutki ja arvioi Tuetusti Tulevaisuuteen -kehittämishankkeessa tehtyä kehittämistyön vaikuttavuutta vapautuneiden vankien sekä yhteistyötahojen näkökulmista. Vaikuttavuutta arvioitiin kohderyhmän osallisuuden ja yhteiskuntaan kiinnittymisen sekä uusintarikollisuuden näkökulmasta. Opinnäytetyön tulokset perustuvat tammi-helmikuun 2020 aikana tehtyihin yhdeksän hankkeeseen osallistuneen teemahaastatteluun ja yhteistyötahoille tehtyyn sähköiseen kyselyyn, johon vastasi 22 sosiaali-, -terveys-, ja rikosseuraamuslaitoksen ammattilaista.

ONKO TAUSTALLA VAIKUTUSTA?

Kivivuori ja Linderborg (2009) ovat tutkineet lyhytaikaisvankien elinoloja, elämänkulkua sekä rikollisuutta. Heidän tutkimuksensa mukaan vankien huono-osaisuus on alkanut jo varhaisessa lapsuudessa. Koulumenestys oli huonompaa, erityisopetusta saatiin enemmän ja luokalle jäätin useammin kuin vertailuryhmässä. Lyhytaikaisvangit siirtyivät selvästi useammin työelämään ilman koulusta. (Kivivuori & Linderborg 2009, 176.) Tutkimuksessa Haastattelavien taustoista tulee esille koulutus- ja työhistorian rikkonaisuus. Jokainen oli käynyt peruskoulun, mutta vain kaksi oli käynyt ammatillisen koulutukseen loppuun. Haastateltavien koulutustausta oli jäänyt matalaksi, jolloin taloudellinen tilanne koettiin heikoksi. Viidellä haastateltavista oli työhistoriaansa lyhyitä pätkä työtekojaksoja. Kuten aikaisemmin Kivivuoren ja Lindeborgin (2009) tutkimuksessakin on todettu, lyhytaikaiset vangit siirtyvät useammin työelämään ilman koulutusta. Tämä nähtiin yhtenä lyhytaikaisvankien rikollisuuden uusintariskinä. (Kivivuori & Linderborg 2009, 176.)

YHTEISKUNTAAN KIINNITTYMINEN MAHDOLLISTA VAI EI?

Miten kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan, jos oma menneisyys varjostaa tekemisiä nyt ja tulevaisuudessa? Voidaan ajatella, että kyseessä on yksilön oma kokemus hyväksytyksi tulemisesta yhteisöissä. Miten paljon hän haluaa liittyä ja toisaalta, annetaanko hänelle mahdollisuus ja tilaa liittyä?

Yhteiskuntaan kiinnittymiseen liittyy myös vahvasti käsitys normaalista. Yhteiskunnan ja vankilasta vapautuneen vangin käsitykset normaalista saattavat poiketa toisistaan paljonkin. Loppujen lopuksi on kyse siitä, kenen normaaliutta tavoitellaan. Kenen näkökulmasta asia määritellään? Kun normaalius tuntuu ahtaalta, pakottavalta ja vaikeasti saavutettavalta, on ristiriita oman itsen ja tarjotun normaalin välillä iso. (Salovaara 2019, 198.) Normatiivinen käsitys siitä, millainen ihmisen tulee olla, rikkoutuu, kun ihminen on asunnoton ja rikollinen. Rikollisuudesta yksilö saa vahvan sosiaalisen leiman, joka aiheuttaa stigmaa ja häpeää. Tätä stigmaa on vaikea poistaa. (Mäki 2017, 145.)

Mäki (2017) toteaa omassa tutkimuksessaan, että rikoskierteestä irti pääsemiseksi on tärkeää löytää mielekästä tekemistä päiviin, esimerkiksi työ- tai kuntoutuspaikka, jonka avulla yhteiskuntaan kiinnittyminen helpottuu. (Mäki 2017, 141.) Hankkeessa mielekäs tekeminen päivissä koettiin erittäin tärkeänä. Mielekäs tekeminen hankkeessa oli sosiaalista kuntoutusta, kuntouttavaan työtoimintaa ja harrastustoimintaa. Mielekkääseen tekemiseen onnistumiseksi tarvittiin vahvaa hanketyöntekijöiden tukea ja rinnallakulkijuutta, koska

osalle haastateltavista kodista lähteminen oli vaikeaa, eikä se olisi onnistunut ilman hanketyöntekijän apua.

Asunnottomuus nähdään yhteiskuntapoliittisena ongelmana, johon liittyy usein laaja-alaisia psykososiaalisia vaikeuksia, kuten rikollisuutta, köyhyyttä sekä päihde- ja mielenterveysongelmia. Asunnottomuus on vapautuvien van- kien vakava ongelma. Rikoksista irtautuminen ja yhteiskuntaan kiinnittymi- nen on lähes mahdottomuus, mikäli vapautuvalle vangille ei järjesty asuntoa, sosiaalisia suhteita eikä mahdollisuutta toimijuuteen. (Granfelt 2015, 34.) Lähes kaikki tutkimukseen osallistujista oli saanut hankkeesta konkreettis- ta apua asunnon hankintaan sekä asumissosiaalityötä. Hyvänä nähtiin myös, että vapautumisen vaiheessa oli ollut mahdollisuus asua tuetussa asumisessa. Tärkeä ja merkityksellinen tekijä yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja rikoskier- teestä irti pääsemisessä on Mäenkin (2017) tutkimuksen mukaan asunto ja asumissosiaalityö. (Mäki 2017, 140.)

RINNALLA KULKEVA TYÖOTE LUO VÄLITTÄMISEN TUNNETTA

Lähes kaikki haasteltavat toivat esille kodista lähtemisen vaikeuden. Tärkeä- nä nähtiinkin työntekijöiden rinnalla kulkeminen. Käytännössä haastateltavat kertoivat tämän olleen työntekijöiden osallistumasta heidän arkeensa, aktii- vista yhteydenpitoa, mukanaoloa viranomaisasioinnissa, lomakkeiden täyt- tämistä sekä saattamista palveluiden ja muiden toimintojen pariin. Haasta- teltavat toivoivat työntekijöiden mukanaoloa virastoasioinnissa, jotta heidän äänensä ja tarpeensa tulevat kuulluksi ja omat tunnetilat pysyvät hallinnassa. Haastateltavien mukaan viranomaisten kanssa asioinnissa koettiin jännitteitä ja ennakkoluuloja. Hankkeessa työntekijät olivat auttaneet ymmärtämään pa- laverissa puhuttuja asioita, ja niihin oli voitu palata myöhemmin. Aikaisempi- en tutkimusten mukaan vankilasta vapautuvien arjen- ja sosiaalisissa taidoissa on huomattu olevan paljon puutteita. Vaikeina asioina koetaan raha-asoiden hoitaminen ja lomakkeiden täyttäminen. Sosiaalisten taitojen puutteet näky- vät suhteessa viranomaiskontakteihin: ei oikein osata olla vuorovaikutuksessa viranomaisten kanssa. Saatetaan puhua ns. eri kieltä, jolloin toisen ymmärtä- minen vaikeutuu puolin ja toisin. (Salovaara 2019, 206.)

Rinnalla kulkeva tiivis viikoittainen tuki loi tutkimuksen mukaan välittämistä, sekä hyväksytyksi ja kuulluksi tulemisen tunnetta työntekijän ja osallistujan välille. Osallistujat kokivat, että heidät kohdataan tasavertaisina ihmisinä, ei entisenä vankina, jolla oli taas merkitystä, kuinka näkee itse itsensä. Kolman- nen sektorin viranomaisasetelmasta vapaa rooli auttoi ammattilaista kohtaa-

maan vankilasta vapautuneen vangin. Tutkimuksen mukaan näyttäisi siltä, että työntekijän tulee rakentaa dialogia kertomalla myös omasta itsestään tarttuen samalla asiakkaan tarinaan. Prosessin avulla syntyi asiakassuhteeseen välittämistä, jolloin pystytiin rehellisesti keskustelemaan asiakkaan hyvinvoinnin esteistä sekä ongelmien taustalla olevista tunteista. Mäen (2017) tutkimuksen tuloksissa on saman tyyppisiä johtopäätöksiä. Auttamistyöhön rikoskierteestä irtautumista haluavien kanssa tarvitaan asiakkaan mukaan ottamista prosessiinsa ja asiakkaan kuuntelua siinä, miten hän määrittelee oman avuntarpeensa. (Mäki 2017, 148).

PÄIHTEET OSANA RIKOSTAUSTAISEN POLKUA

Päihteiden ja niiden käytön on useassakin tutkimuksessa todettu olevan esteenä rikollisesta elämästä irtaantumiselle. Tutkimukseen osallistuneet olivat olleet tai olivat aktiivisia päihteiden käyttäjiä. Täysi päihteettömyys oli onnistunut kahden haastateltavan kohdalla, koska heidän on ollut mahdollisuus päihdehoitoon siviilissä ja vankeusrangaistuksen aikana. Päihdehoidon mahdollisuutta vankila-aikana tai heti tuomion jälkeen tulisikin kehittää ja mahdollistaa joustavasti mahdollisimman monelle. Haastateltavat kokivat hanketyöntekijöiden roolin tärkeänä päihdehoitoon ohjauksessa ja hoidossa pysymiseen. Haastateltavien mukaan päihteiden käyttöön ovat vaikuttaneet työntekijöiden ohjaus oikeaan suuntaan, hankkeen vaikutukset omaan ajatusmaailmaan, tasavertaisuuden tunne ja se, että asioille on tullut uutta merkitystä sekä oma halu kuulua yhteiskuntaan.

KOLMANNEN SEKTORIN ROOLI

Tutkimukseen osallistuneet yhteistyötahot kokivat Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen olevan tärkeä tuki vankilasta vapautuneille asiakkailleen. He kokivat hankkeen olleen tärkeä tuki vapautuneelle vangille, ja että vapautuneiden vankien yhteiskuntaan kiinnittyminen oli lisääntynyt ja hankkeen toimintatapa oli ollut vaikuttavaa. Tutkimuksen mukaan kolmatta sektoria tarvitaan täydentämään muun auttamis-järjestelmän puutteita, muokkaamaan asenteita ja vähentämään byrokratian.

Samalla tavalla kuin hankkeen osallistujat, myös yhteistyötahot toivat esille arjen rinnalla kulkemisen tärkeyden. Tärkeänä pidettiin palveluohjauksellista ja kokonaisvaltaista tukea. Tukea tarvitaan vapautumisen jälkeen usein paljon, eivätkä viranomaiset pysty tarjoamaan riittävän kokonaisvaltaista tukea riittävän matalalla kynnyksellä. Kolmatta sektoria tarvitaan täydentämään muun

auttamisjärjestelmän puutteita sekä vähentämään byrokratiaa. Hankkeen ansiona on asenteiden muokkautuminen yhteiskunnassa myönteisemmiksi rikostaustaisia kohtaan.

Rikosseuraamuslaitoksen tavoite on vähentää uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskuntaa kiinnittymistä, mutta näihin tavoitteisiin pääsemiseen tarvitaan yhteisiä toimintamuotoja- ja tapoja, joissa tulee olla mukana myös kunnat ja kolmas sektori. (Tyni 2015, 115.) Tutkimuksen tulosten pohjalta voidaan todeta kolmannen sektorin Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen olevan hyvä ja hyödyllinen juuri tähän tarpeeseen. Hanke näyttää toimiva hyvänä jatkumona vankeusrangaistuksen jälkeen. Haasteensa tällä jatkumolle tuo hankerahoitusten lyhytkestoisuus. Toimintamallin tulisi olla tarjottavissa jatkuvana kolmannen sektorin palveluna.

Tutkimus tulosten mukaan olisi kannattavaa kehittää päihdehoidon ja ammatillisen, kokonaisvaltaisen tuen lisäämistä kohderyhmälle ja toimintamallin vakiinnuttamista osaksi kolmannen sektorin tai kunnallisten omien palvelujen tarjontaa. Yhteiskunnassamme tarvitaan ylisektori rajojen tapahtuvaa yhteistyötä rikostaustaisten asiakkaiden palveluissa, joka lisää toimijoiden mahdollisuuksista toimia rikoksen tekijöiden auttamiseksi, uusintarikollisuuden vähentämiseksi. Tutkimuksessa saatuja tuloksia voidaan tulevaisuudessa hyödyntää palvelujen kehittämisessä henkilöille, jotka ovat palvelujärjestelmän ulkopuolella olevia kuten esim. asunnottomat, päihteiden käyttäjät, korvaushoidossa olevat, vankilasta vapautuvat sekä rikostaustaisille ihmisille.

LISÄTIETOA:

Anu Louhelainen opinnäytetyö Kuntoutuksen ohjaaja (YAMK). 2020. <https://www.theseus.fi/handle/10024/347947>

THL: Innokylä, Vankिताustaisten asiakassuhteen rakennus dialogissa stigmoja murtaen.

LÄHTEET:

Granfelt, R. 2015. Asumissosiaalinen työ: kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiön julkaisuja 2015.

Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaistenvankien elinoloista, elämäntilasta ja rikollisuudesta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Rikosseuraamusvirasto 2/2009.

Mäki, J. 2017. Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Väitöskirja. Tampereen Yliopisto: Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Salovaara, U. 2019. Rikoksista tuomitut naiset. Yhteisöstä erottaminen ja takaisin liittymisen mahdollisuudet. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalityö

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto: Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015.

RUOKA-APU JA MIELEKÄS TEKEMINEN OSANA SOSIAALISTA KUNTOUTUSTA

- mahdollisuuksia myönteisen kehityssuunnan löytymiseen, kokemuksia Porista

1. JOHDANTO

“Hyvinvointivaltion sosiaalisen perustan arviointi tapahtuu elämänlaatuun, luottamukseen, eriarvoisuuteen, yhteenkuuluvuuteen ja hyvinvointivaltion kykyyn suojella kaikkein heikoimmassa asemassa olevia henkilöitä” (Saari, 2017, 38).

Koronapandemia on vaikuttanut tavalla tai toisella kaikkien ihmisten elämään ja tuonut uusia haasteita myös järjestökentälle. Yhdistysten tarjoamat matalan kynnyksen palvelut ja sosiaalinen kuntoutus ovat monelle ns. “viimeinen mahdollisuus”, joten toimenpiteitä asiakkaiden osallisuuden eteen sulkeutuvassa yhteiskunnassa piti tehdä jo korona-kevenneen aikana nopealla aikataululla. Kriisin pitkittyessä uudenlaisia ratkaisuja ja yhteistyötä on ollut tarpeen käynnistää aktiivisesti.

Keväällä 2020 koronakriisin alkaessa ruoka-avun asiakasmäärät kaksin- tai jopa kolminkertaistuivat (Laihiala & Nick, 2020). Satakunnassa kesällä 2020 tehdyn kyselyn mukaan joka neljännellä ruoka-avun tarve oli alkanut kyseisen kevään aikana ja 60% vastanneista kertoi käyvänsä ruoka-avun asiakkaana viikoittain.

Eriarvoisuuden ja osallisuuden edistämisen teema innosti pohtimaan ja analysoimaan kahden asiakastapauksen kautta omissa työtehtävissämme keskeisiä näkökulmia. Artikkelin avulla haluamme kuvata sosiaalisen kuntoutuksen merkitystä eriarvoisuuden vähentämisessä ja osallisuuden lisäämisessä.

Artikkeli pohjautuu kahteen erilaisista elämäntapahtumista koottuun fiktiiviseen henkilökuvaukseen Pekasta ja Matista. Syrjäytymisnäkökulma on molemmilla keskeinen lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden erilaisissa siirtymävaiheissa ja tilanteissa. Palvelujärjestelmä ei ole kyennyt heitä ja heidän perheitään tavoittamaan, eivätkä he ole kiinnittyneet avun piiriin. Molempien miesten kohdalla merkitsevää on lapsuuden perheen ongelmallinen tilanne ja syrjäytymiskehityksen ylisukupolvisuus, runsas päihteiden käyttö ja köyhyys. Elämän varrelle mahtuneiden haasteiden jälkeen valoa ja positiivista suuntaa kummankin henkilön osalta tuo yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemukset, joista he pääsevät osaksi sosiaalisen kuntoutuksen avulla.

Artikkelin kirjoittamiseen innosti toimiminen yhteistyökumppaneina järjestökentällä ja opintojen suorittaminen vapaa-ajalla Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Lisäksi yhdistävä tekijä on kiinnostuksen kohteena ja työalana oleva sosiaalinen kuntoutus, joka käsitteenä ja toimintatapana on vielä melko tuore ja sen järjestämisessä on paljon alueellisia eroja. Tässä artikkelissa kuvaamme tilannetta omien kokemustemme, alan kirjallisuuden ja arkisesta työstä nousevien kokemusten näkökulmasta.

2. PEKKA JA MATTI

Pekka

Vuonna 2013 pakkanen ajoi Pekan ensimmäistä kertaa hakemaan yösijaa ensisuojusta. Kävi ilmi, että hän on jäänyt asunnottomaksi muutamia kuukausia sitten isänsä kuoltua. Ennen tätä hän oli asunut koko elämänsä lapsuudenkodissaan. Äidin kuoltua vuonna 1998 hän kertoo arjen koostuneen erilaisten päihteiden käytöstä yhdessä isän ja veljen kanssa. Päihteet kuuluivat elämään jo vuosia aiemmin, mutta äiti oli hieman onnistunut ylläpitämään perheen miesten elämänrytmiä.

Pekka on joutunut kiusatuksi koko yläasteen ajan. Hän kertoo edelleen toisinaan kokevansa katkeruutta edesmenneille vanhemmilleen siitä, ettei kukaan tehnyt asialle mitään. Hän uskoo kiusaamisen olleen merkittävä syy siihen, ettei koulussa tullut käytyä. Peruskoulusta hän sai kuitenkin välttävän todistuksen ajallaan ja hakeutui autoalalle. Siellä hän kertoo viihtyneensä tasan yhden päivän. Myöhemmin hän on saanut työvoimapalveluiden kautta erilaisia osoituksia valmennuksiin ja työllisyystoimenpiteisiin, joiden kanssa on käynyt samalla tavalla, karenssista kapinaan. Päihteet hän kokee suurimmaksi syyksi keskeytyksiin aikuisiällä. Toisaalta kukaan ei ole niiden käyttöön Pekan mukaan sen enempää

Syrjässä vai yhdessä -Syrjäytymiseen johtavat ja siltä suojaavat tekijät

Työssä kuvataan Pekan ja Matin tarinat, joissa yhdistyvät lapsuuden perheen ongelmallinen tilanne, syrjäytymiskehityksen ylisukupolvisuus, runsas päihteiden käyttö ja köyhyys.

ANALYYSIN NÄKÖKULMAT

Analysoimme Pekan ja Matin tapauksia syrjäytymisen ja osallisuuden näkökulmista.

Syrjäytymisnäkökulma on molemmilla keskeinen lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden erilaisissa siirtymävaiheissa ja tilanteissa, joissa palvelujärjestelmä ei ole kyennyt heitä ja heidän perheitään tavoittamaan, eivätkä he ole kiinnittyneet avun piiriin. Elämän varrelle mahtuneiden haasteiden jälkeen valoa ja positiivista suuntaa kummankin elämään tuo kokemukset yhteisöllisyydestä ja osallisuuden kokemuksista, joista he pääsevät osaksi sosiaalisen kuntoutuksen avulla.

- Köyhyys
- Koulutus ja työ
- Ylisukupolvinen syrjäytyminen
- Osallisuuden merkitys ja sosiaalinen kuntoutus
- Katsaus aihealueen ajankohtaisiin asioihin

Ylisukupolvisen huono-osaisuuden raskas perintö on läsnä niin tapausten henkilöillä kuin elävässä elämässä liian monilla lapsilla, nuorilla, aikuisilla ja ikäihmisillä. Niiden rinnalla on tärkeää pitää esillä suojaavia tekijöitä. Saari ym. (2020) tuovat esille, että tutkimustulokset osoittavat, että vaikeissa tilanteissa on nähtävissä ihmisten kokemaa hyviä, elämää tukevia ja voimaannuttavia asioita. Huono-osaisuus on tuloerojen, tilastojen yms. mittareiden lisäksi erityisesti subjektiivinen kokemus. Asioita ei tulisikaan käsitellä yksittäisinä haasteina tai ratkaistavina ongelmia vaan ihminen tulisi kohdata kokonaisuutena. Tärkeää on arvostava kohtaaminen, kuunteleminen ja kuuleminen, tarvittavan tuen ja avun tarjoaminen yksilön omat voimavarat ja mahdollisuudet huomioiden. Ennen kaikkea apua tulisi tarjota sellaisella tavalla, että ihminen pystyy siihen itse tarttumaan ja siitä hyötymään.

Verkostotyössä ja yhteistyössä on voimaa, jolla ylisukupolvisen syrjäytymisen ketjuja voidaan katkaista. Mukaan työhön tarvitaan toimivat rakenteet ja järjestelmät sekä ammattilaiset niin julkiselta sektorilta, seurakunnista kuin järjestöistä.

Päivi Erkko & Saija Kiwi

*puuttunutkaan. Hän kertoo jossain vaiheessa luovuttaneensa työmarkkinatuki-
en sekä velvoitteiden suhteen ja tyytynyt elämään ”aktiivisuuden puutteen” seu-
rauksena alennetulla toimeentulotuella.*

*Ensimmäiset päihdekokeilut Pekka muistaa tapahtuneen 11-vuotiaana, isän ka-
vereiden seurassa. 13-vuotiaana kuvioon tuli kannabis, 14-vuotiaana kovemmat
huumeet. Suonensisäisen käytön hän muistelee aloittaneensa noin 16-vuotiaa-
na. Aikuisiällä päihteiden käyttö on suuntautunut buprenorfiiniin ja alkoholiin.
Asioiden hoitamisessa Pekka on aikanaan ollut toimelias, äidin kuoltua hän on
hoitanut omat ja isän asiat. Perhe on elänyt toimeentulotuella, mutta pärjällyt
”ihan ok”.*

*Isän kuoltua hoidettavat asiat ovat kasaantuneet ja jääneet lopulta kokonaan
hoitamatta. Toimeentulotuki on jäänyt hakematta usealta kuukaudelta, jonka
seurauksena laskut maksamatta ja häätö vuokra-asunnosta. Pekka ei tiennyt
minne tavarat oli hävitetty, häntä ei kiinnostanut. Ravinnon Pekka on saanut
lähinnä ruoka-avustuksista ja varastamalla.*

*Pekan asiaa käsiteltiin akuuttina avuntarpeena, katto pään päälle järjestyi jo
seuraavana päivänä. Sosiaalipäivystys sai Pekalle paikan erästä asumispal-
veluyksiköstä. Muutaman päivän asumisen jälkeen vieroitusoireet kävivät sie-
tämättömäksi, joten Pekka avautui historiastaan ja ohjautui katkaisuhoidon.
Akuutin katkaisuhoidojakson jälkeen Pekka pärjäsi asumisyksikön ja a-klinikan
tuella ja asumisyksikön puolella harjoiteltiin uudelleenlaiseen arkeen kuuluvia elä-
mäntaitoja. Pekka pääsi korvaushoidon ohjelmaan.*

*Päihteettömyys toi mukanaan uusia vaikeuksia; korvaushoidon fyysiset vaiku-
tukset, yksinäisyys ja sosiaalisten tilanteiden pelko veivät kaiken energian. Pek-
ka oli kuitenkin motivoitunut muutokseen elämässään. Hän ei ollut koskaan ai-
emmin tullut vakavasti ajatelleeksi, että voisi olla vaihtoehtoja. Askel kerrallaan
hän osallistui asumisyksikön yhteisön toimintoihin ja vertaistukiryhmiin.*

*Kahden vuoden kuluttua Pekan omasta toiveesta aloitettiin korvaushoidon alas-
ajo. Pekka alkoi pohtia tulevaisuutta ja teki paikallisissa järjestöissä pieniä kor-
jaustoita kannustinpalkkioita vastaan. Hän kiinnostui erityisesti rakentamisesta
ja alkoi varovaisin mielin suunnitella uraa. Korvaushoidon alasajo kävi kuitenkin
liian raskaaksi, samaan aikaan Pekalla diagnosoitiin vakava masennus. Suunni-
telmat saivat odottaa. Alasajo keskeytettiin ja aloitettiin uudelleen myöhemmin
tilanteen tasaantuessa.*

Pekka koki tarvitsevänsa enemmän tekemistä ja merkitystä elämälleen, jotta toipuminen sujuisi paremmin. Ohjaajien kehotuksesta hän osallistui hankkeeseen, jossa tarjottiin matalan kynnyksen työtoimintaa ilman sitoutumisen pakkoa ja annettiin yksilövalmennusta tarvittaessa. Pekalle tehtiin sosiaalisen kuntoutuksen sopimus aikuissosiaalityön ja hankkeen välillä. Hänet ohjattiin myös velkaneuvontaan. Hanke teki tiivistä yhteistyötä diakoniatyön kanssa, josta tuli myös miehen sanojen mukaan ”kannatteleva osa elämää”.

Tuli päivä, jolloin korvaushoito oli ajettu onnistuneesti alas. Pekka oli osallistunut hankkeessa säännöllisesti kolmena päivänä viikossa yhteisöllisen ruokailun ympärille rakentuviin työtehtäviin. Hän piti niistä ja etenkin ”yhdessä tekemisen” -tunteesta, mutta haaveili silti edelleen rakentamiseen liittyvästä urasta. Hän ilmoittautui työttömäksi työnhakijaksi, omaksui työmarkkinatuen hakemiseen tarvittavat taidot ja koki olevansa henkisesti valmis kuntouttavaan työtoimintaan. Hieman myöhemmin hän muutti omaan asuntoon diakoniatyön ja hankkeen turvin.

Kuntouttava työtoiminta aloitettiin vanhassa tutussa ympäristössä, mutta siihen sisällytettiin keittiötöiden lisäksi kiinteistönhoitoon liittyviä tehtäviä. Jo kahden kolmen kuukauden pituisen jakson jälkeen Pekka koko itsensä valmiiksi lähtemään ulkopuolelle ja pääsi työkokeiluun rakennusalan työpajalle. Työkokeilun aikana hän suoritti työtä opinnollistaen kaksi rakennusalan näyttötutkintoa pajan ja oppilaitoksen yhteistyönä. Vuoden 2020 alusta hän pääsi opiskelemaan haaveilemaansa alaa työvoimakoulutuksena. Hankkeen työntekijät sekä diakoniatyö kulkivat mukana edelleen kaikissa siirtymissä ja akuuteissa tilanteissa. Työllisyystoimenpiteiden rinnalla sosiaalista kuntoutusta jatkettiin tiiviin yksilövalmennuksen muodossa. Osallistuminen yhteisöllisiin ruokailuihin muutti muotoaan työtoiminnasta harrastukseksi, voimavaraksi ja mahdollisuudeksi auttaa muita.

Tänään Pekka asuu itsenäisesti ja opiskelee rakennusalaä. Hän toimii edelleen erilaisissa ruoka-apuun ja yhteisöruokailuihin liittyvissä toiminnoissa vapaaehtoisena työntekijänä. Raha-asiat ovat olosuhteisiin nähden mallillaan. Käräjäoikeudesta hän on saanut vahvistuksen velkajärjestelystä. Päihderiippuvuuden kanssa hän uskoo olevansa sinut, mutta kokee kuntoutumisensa polun vielä niin ohueksi, että haluaa jatkaa tuen piirissä. Joskus on aikoja, jolloin on vaikeampaa ylläpitää uusia rutiineja ja elämäntapaa. Toisinaan kaivataan apua konkreettisiin asioihin ja tukea elämänhallintaan. Usein pelkästään ajatus siitä, ettei ole yksin, kantaa eteenpäin.

Toisinaan Pekka toimii itse kokemusasiantuntijan roolissa erilaisissa tilanteissa, koska haluaa antaa muille toivoa. Pekan viesti kokemustoimijana on: "10 vuotta sitten en olisi uskonut olevani tässä, kaikki on mahdollista, vaikka et juuri tänään siihen uskoisi". Nykyään hän kertoo pohtivansa usein sanontaa; "elämä on valintoja" ja tuumaa "Näinhän se on, mutta ensin pitää tajuta, että on ylipäättään olemassa vaihtoehtoja, joista voisi valita."

Matti

Matti on yksin asuva, runsaasti alkoholia käyttävä keski-ikäinen mieshenkilö. Jo Matin lapsuudenperheessä alkoholi oli osa arkea. Hänen isänsä käytti runsaasti alkoholia ja elämä oli arvaamatonta isän aggressiivisuuden ja alkoholinkäytön vuoksi. Äiti yritti huolehtia parhaan kykynsä mukaan perheen ainoasta lapsesta. Murrosiässä Matti alkoi seurata isänsä jalanjälkiä ja hakea hyväksyntää isältään osoittamalla olevansa "yhtä kova jätkä" kuin isäkin oli. Isän ja pojan suhde muotoutui enemmän kaveruudeksi kuin lapsi-vanhempi-suhteeksi ja he alkoivat viettää aikaa samoissa porukoissa, joissa alkoholi, riitely ja rikokset olivat osa arkea. Kotona äidin luona kattelassa oli aina lämmintä ruokaa, äiti pyykkäsi vaatteet ja yritti saada poikaansa opiskelu- tai työpaikan hakuun. Matti ei kuitenkaan kiinnittynyt opiskeluihin, vaan ylpeänä merkitsi opinnoikseen "elämän kovan koulun".

Vuodet kuluivat ja koko Matin aikuisikä oli alkoholinhuuruista aikaa. Tuohon aikaan mahtui myös lyhyt avioliitto, jossa syntyi nyt jo aikuinen tytär. Aikuisikäänkin on kuulunut päihteiden käyttöä, omaisuusrikoksia ja lyhyitä vankeusrangaistuksia. Lyhyiden tuomioiden aikana alta on mennyt asunto, ja elämän uudelleen aloittaminen on ollut yhä haastavampaa. Matin kanssa keskustellessa tajuaa, että hän tuntee ja tietää paikkoja eri puolilta Suomea todella paljon. Kyse ei kuitenkaan ole nähtävyyksistä, vaan asunnottomille tarkoitetuista majoituspaikoista. Matti kyllä tietää mistä löytyy paikkakunnan "märkäpää".

Matti puhuu avoimesti asioistaan ja etsii selvin päin ollessaan apua. Hän tarvitsee tukea niin päihteisiin, raha-asioihin kuin arkiseen ruuanlaittoon, oman asunnon ja henkilökohtaisen hygienian ylläpitoon liittyvissä asioissa. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus vuosien saatossa ärsyttää Mattia, koska hän kokee, että sopimukset eivät päde, kun työntekijä vaihtuu. Matin vauhdikas elämä on hieman tasaantunut, kun hän on saanut itselleen tukihenkilön, jonka kanssa yhteistyö tuntuu sujuvan. Tukihenkilön kanssa Matti on löytänyt tiensä yhteisöllisiin ruokailuihin, jotka auttavat niin ruoka-avun kuin osallisuuden ja yhteisöllisyyden tarpeeseen. Ruuanlaittoon osallistuessaan Matti muistelee lapsuuttaan

ja äidin tekemiä ruokia ja vähitellen kiinnostus keittiössä toimimiseen herää. Aluksi Matti on arka ja epävarma, olipa kyse kahvin keitosta tai ruuan valmistuksesta. Ohjaajat, tukihenkilö ja erityisesti muut ruokailuihin osallistujat ovat kuitenkin iloisia yhdessä tehdyistä tuotoksista. Matti alkaa hetkittäin kokea tekevänsä jotain tärkeää. Ruokailun yhteydessä usein järjestettävät tietokilpailut innostavat Mattia entisestään, sillä maata kiertäneenä hän pärjää hyvin eri paikkakuntia koskevissa kysymyksissä. Toimintaan osallistuminen lisää Matin päihteettömiä päiviä ja vähitellen hän sitoutuu osallistumaan toimintaan viikoittain. Matti leipoo kohtaamispaikan ohjaajan ja muutaman muun osallistujan kanssa yhdessä pullaa, sämpylöitä yms. tarjoiluja yhteiseen tapaamiseen. Vähitellen Matti saa palautetta, että hän on varsinainen jauhopeukalo ja hänen sämpylöitään kehutaan pehmeiksi ja herkullisiksi. Tulisiko Matista sittenkin leipuri tai kokki?

3. KÖYHYYS SOSIAALISTA OSALLISUUTTA RAJOITTAVANA TEKIJÄNÄ

Köyhyyttä käsitellään absoluuttisen ja suhteellisen köyhyyden käsitteiden avulla. Absoluuttisena köyhyytenä pidetään YK:n määritelmän mukaan tilannetta, jossa ihminen elää alle 1,90 dollarilla vuorokaudessa. Useimmiten absoluuttinen köyhyys mielletään kehitysmaita koskevaksi ongelmaksi, mutta myös suomalaisessa yhteiskunnassa se voi koskettaa tapausesimerkkienme kaltaisia henkilöitä erityisissä tilanteissa, esimerkiksi asunnottomuuden hetkellä (Eskelinen & Sironen, 2017, 4.) Matin ja Pekan tapauksessa köyhyys voidaan määritellä suhteelliseksi köyhyydeksi. Tilanteiksi, joissa heikko taloudellinen tilanne estää heitä osallistumasta ja toimimasta yleisesti yhteiskunnassa odotetun elämäntavan mukaisesti. He joutuvat turvautumaan ruoka-apuun ja erilaisiin maksuttomiin ruokailuihin, vaatelahjoituksiin yms. toimeentulotuen ohella, jotta saavat itselleen tarvitsemansa ravinnon ja vaatetuksen.

Kangas ja Ritakallio (2008, 7) taulukoivat aiempien tutkimuksien määritelmiä köyhyydestä ja köyhyyden määrittelijästä kiinnostavalla tavalla. Köyhyysrajan määrittely euroina ja subjektiivisen kokemuksen huomioiminen eivät välttämättä aina tue toinen toisiaan. Esimerkiksi tapaustemme henkilöille on saatettu vuosien varrella esittää kysymys siitä, miten he kokevat nykyisten tulojensa riittävän omaan ja perheen toimeentuloon. On syytä kiinnittää huomiota siihen, onko saatua vastausta aidosti kuultu. Ovatko Matti ja Pekka saaneet osallisuuden kokemuksen ja kokemuksen arvostavasta kohtaamisesta näissä tilanteissa?

Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautumista vuonna 1977 syntyneillä nuorilla tutkivat Ilmakunnas, Kauppinen ja Kestilä (2015). Heidän tuloksensa kuvaavat miten erityisesti alle 20-vuotiaana ilman peruskoulutuksen jälkeistä tutkintoa jäävillä nuorilla työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus ovat yleisempiä kuin muilla ikäryhmän nuorilla. Sekä Pekka, että Matti ovat vailla ammatillista koulutusta ja näin ollen voisivat olla myös osa tämän tutkimuksen kohdejoukkoa. Heidän kohdallaan tulee vahvasti esiin, miten toimeentulotukiasiakkuudesta tulee pitkäaikaisen tuen muoto molemmille miehille. Ilmakunnas ym. nostavat esiin myös näkökulman varhaisessa vaiheessa pois lapsuudenkodista muuttamisesta yhtenä syrjäytymisen riskitekijänä ja tulevaa toimeentulotukiasiakkuuden kestoa ennustavana tekijänä.

Teoksessa Huono-osaiset, elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla, Juho Saari (2015) selvittää huono-osaisiksi luokiteltujen ihmisten ryhmiä ja määriä hyödyntäen Kankaan ja Ritakallion tutkimusta. Tulokset kuvaavat silmiä avaavasti miten eri näkökulmista tarkasteltuna köyhien määrä ja ryhmät vaihtelivat, jos tarkastelukulmana oli tuloköyhyys, materiaalin deprivatio, koettu puute, ylivelkaantuminen tai toimeentulotukiasiakkuus. Kainulainen & Saari (2013, 23-39) puolestaan kuvaavat miten ulkoisilla mittareilla huono-osaisiksi ajatelluista ihmisistä, asunnottomista joka kolmas ja ruokajonojen asiakkaita puolet koki itse itsensä huono-osaiseksi.

Saaren, Eskelisen ja Björklundin (2020) tutkimuksessa kuvataan modernin hyvinvointivaltion sisällä olevaa yksilön köyhyyttä ennen kaikkea sosiaalista osallisuutta rajoittavana niukkuutena. Niukkuuskokemusten koetaan vaikuttavan ihmisten arkeen monin eri tavoin. Tämäkin tutkimus tuo esille sen, miten pitkittyessään köyhyys heikentää yksilöiden elämänlaatua useilla eri osa-alueilla. Väliaikainen köyhyys on kuormittavaa, mutta kokonaisuudessaan yksilölle ja kotitaloudelle vähemmän vahingollista. Lapsuuden ja nuoruuden näkökulmasta taas perheen taloudellinen tilanne rajoitti harrastus- ja muita osallistumismahdollisuuksia, jotka parhaimmillaan olisivat rytmittäneet nuorten arkea ja sitoneet heitä erilaisiin sosiaalisiin piireihin (Saari, Eskelinen & Björklund, 2020, 73, 120).

4. KOULUTUS JA TYÖ

Työttömyysturvan ehdollisuus ja osallistava toimeentuloturva ovat haastava kokonaisuus henkilöille, joilla on jo kasaantuneita vaikeuksia, eikä työllistyminen tavoitteena ole ajankohtainen tai realistinen. Pekan ja Matin tilanteessa

on ollut vaikeaa noudattaa työllisyyspalveluiden asettamia vaatimuksia työllistymisen suhteen, jolloin työnhaku on keskeytynyt. Työhaun keskeytymistä seuraa yleensä karenssi eli aika, jolloin ei ole oikeutta työmarkkinatukeen. Karenssin pituus vaihtelee 15 päivästä 90 päivään, sen perusteesta riippuen. Tällöin henkilö usein turvautuu viimesijaisena etuutena toimeentulotukeen, jolloin on velvollinen toimeentulotuen alentamisen uhalla selvittämään, miksei ole ensisijaisten tukimuotojen piirissä eli käytännössä työtön työnhakija. Toimeentulotukea voidaan alentaa enimmillään 40% perusosasta. (Laki toimeentulotuesta 10. §) Pekan on tulkittu toistuvasti kieltäytyneen hänelle tarjotuista työvoimapalveluista, koska hän ei ole reagoinut hänelle osoitettuihin kirjeisiin. Hänen kohdallaan voidaankin nähdä negatiivisten kokemusten ketju, joka on johtanut pahimpaan mahdolliseen taloudelliseen tilanteeseen. Matillakaan koulutusta tai työtä ei ole. Hänenkin kohdallaan työelämä on koostunut lyhyistä työkokeilujen ja kuntouttavan työtoiminnan jaksoista.

Kirjassaan Sosiaaliturvariippuvuus – sosiaalipummit yhteiskunnassa Juho Saari (2017, 192) kuvaa huono-osaisuuden kasautumista. Pitkäaikainen, viimesijaisella turvalla eläminen näyttäytyy toisiinsa kytkeytyvistä tapahtumista muodostuvana sosiaalisena tilanteena, joissa yksilö jää toistuvasti sivuun yhteiskunnassa tavanomaisista eduista. Osallistavan sosiaaliturvan tarkoitus on aktivoida ihminen liikkeelle omissa asioissaan, mutta jo valmiiksi vaikeassa tilanteessa olevien henkilöiden mahdollisuudet elämänlaadun kohentumiseen supistuvat sanktioiden myötä entisestään. Ero muihin ihmisiin kasvaa entisestään oman aseman heikentymisen seurauksena.

Vuonna 2002 tehdyssä tutkimuksessa (Atkinson ym., 62) vertailtiin indikaattoreita osana Euroopan unionin sosiaalista toimintaohjelmaa. Tutkimuksessa osoitettiin Suomen olevan hyvällä tasolla tiedon ja tutkimuksen suhteen verrattuna moniin muihin Euroopan maihin. Yleisesti tutkimuksessa nähtiin koulutuksen ja työn ulkopuolelle jääminen yhtenä vaikuttavimmista syrjäytymisen riskeistä. Suomen osalta todettiin koulutustason olevan korkea ja koulutuksen saatavuuden hyvä. Toisaalta Suomen kohdalla tuotiin haasteina esiin koulutuksen keskeyttäneet nuoret, kansalaisten itsearvioitu heikko terveys, kodittomuus, rikollisuus, alkoholiin ja huumeisiin liittyvät ongelmat.

Eurooppa 2020 ohjelman tavoitteena on ollut, että 20-64-vuotiaista 75% olisi työelämässä. Teollistumisen jälkeisellä aikakaudella yleisen käsityksen mukaisesti työllisyys olisi kokoaikaista ja käytännössä ilmiö, jossa työ on kaikki tai ei mitään. (Atkinson, 2015, 133-135.) Suomessa työllisyysasteen tavoitteeksi asetettiin EU:n tasoa korkeampi tavoite, 78% vuodelle 2020. Heikon talouske-

hityksen takia valtiovarainministeriö on arvioinut Suomen jäävän asettamastaan tavoitteesta, sillä vuonna 2015 työllisyysaste oli 68.8%. (Valtiovarainministeriö, 2015.)

Matin ja Pekan kautta työllistymistä ja sen Euroopan sekä Suomen tason tavoitteita ajatellessa tulee väistämättä esille ajatus, että työn tekemisen mahdollisuuksia pitäisi olla monella eri tasolla. Heidän tilanteissaan kokoaikainen työ ei olisi tullut missään elämän vaiheessa kyseeseen. Toisaalta pienelläkin osallistumisella, kevyillä tuntimäärillä esim. kesätyön saamisella nuoruudessa tai osa-aikaisella työllä olisi voinut olla positiivista vaikutusta. Nyt aikuisiällä päihteiden ja muiden elämisen haasteiden vuoksi resursseja ei ole ollut työllistymiseen, mutta mahdollisuutta osallisuuteen on lopulta tarjottu sosiaalisen kuntoutuksen ja siellä tapahtuvien kevyiden työtehtävien kautta. Tavoitteena ei tällä hetkelläkään henkilökohtaisella tasolla ole kummallakaan työllistymisen vaan ensisijaisena on arjen sujuminen ja parempi hyvinvointi, voimavarojen karttuminen. Onnistumisen kokemukset saattavat kuitenkin avata ovia pidemmänkin tähtäimen suunnitelmille ja henkilökohtaisille unelmille.

5. YLISUKUPOLVINEN SYRJÄYTYMINEN

Matin ja Pekan elämässä alkoholi on näytellyt suurta roolia. Menneisyyttä yhdistää runsas lapsuudenkodin päihteiden käyttö, turvattomuuden kokemukset ja kaverillinen suhde omiin vanhempiin, joskin Matilla on ollut huolta pitävä äiti. Päihteiden käyttö on opittu kotona, se on ollut hyväksyttävää ja jopa yhdistävä tekijä lasten ja vanhempien välillä. Pekan kohdalla heikko ote vanhemmuuteen ja puuttuva tuki ovat osaltaan vaikuttaneet koulunkäyntiin, koulukiusaamisen jatkumiseen ja yleiseen elämänkatsomukseen.

Pekan tapauksessa huomio kiinnittyy siihen, etteivät vanhemmat puuttuneet koulukiusaamiseen. Myös he olisivat tarvinneet tukea tehtävässään varmistaa lapselle turvallinen kasvuympäristö, tukea omassa elämänhallinnassaan sekä kasvatustyössä. Myös lastensuojelulla, poliisilla ja koululla on oma vastuunsa (Lastensuojelulaki 2007/417). Kodin turvallisen kasvuympäristön ollessa heikentynyt, kouluympäristö opettajineen ja koulutovereineen voivat olla lasta suojaava tekijä. Välinpitämättömyys koulun ja viranomaisten taholta kotiolo-suhteisiin ja pahoinvointiin sekä kiusaamiseen puuttumisen suhteen näytetyvät selkeästi Pekan tarinassa. Pettymyksen kokemukset avun saamiseen saattavat johtaa myös siihen, ettei henkilö tartu tarjottuun tukeen myöhemminkään (Mäkinen & Halonen, 2017, 10).

Molemmilla myös yksin jääminen näyttäytyy ongelmien kertymiseen vaikuttavana tekijänä. Pekan kohdalla konkreettinen vaikeuksien kasaantuminen on tapahtunut isän kuoltua. Isästä huolehtiminen on ollut eräänlainen kannatteleva merkityksellinen tehtävä, vaikka elämä itsessään onkin ollut hajanaista. Matilla puolestaan äidin huolehtivaisuus on yhä jollakin tasolla elämää kannatteleva tekijä, taustatuki ja turva. Matin elämässä iäkäs äiti on ainoa ihminen, joka ei ole hylännyt poikaansa vaikeuksienkaan keskellä, vaikka heidän yhteydenpitonsa onkin satunnaista.

Saaren ym. (2020) tutkimuksessa aikuisuuden ja nykyhetken hyvinä, iloa tuovina ja merkityksellisinä asioina nähtiin suhteet omiin lapsiin. Osallistuminen lasten elämään ja suhteet lapsiin kuvattiin erityisinä ilonaiheina. Vaikeita hetkiä ja kuormittavia aikoja haastateltavat olivat kohdanneet elämänsä aikana useilla elämän osa-alueilla. Nykyhetkessä tutkimukseen haastatellut korostivat erityisesti sosiaalisten suhteiden ja perheen merkitystä selviytymisessä. (Saari ym. 2020, 168–169.) Tapausesimerkeissä on nähtävissä Matin kohdalla kannattelevana tekijänä suhde omaan äitiin sekä tyttäreen. Pekan kohdalla suojaavat tekijät puuttuivat isän kuoltua, jolloin ammattilaisten tuki sosiaalisen kuntoutuksen lisänä oli erityisen tärkeää.

Miesten tarinoista on nähtävissä myös avun saamisen kynnys ja varhaisen vaiheen tuen merkitys. Olisivatko tilanteet kärjistyneet niin pitkälle, jos apua olisi tarjottu tai osattu hakea aiemmin? Sosiaaliturvajärjestelmämme on monimutkainen, etuuksien hakeminen ja velvollisuuksien täyttäminen niiden saamiseksi voi olla hankalaa. Epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia syntyy esimerkiksi silloin, jos hakemista koskevia ohjeita ei ole tarpeeksi selvästi saatavilla tai etuutta myöntävä viranomainen ei riittävästi neuvo asiakasta etuuden hakemisessa. Järjestelmä ei ikään kuin ota huomioon sitä, että kaikki eivät osaa tai pysty hakemaan etuuksia juuri oikealla tavalla. (Hakkarainen, 2012, 95.)

6. OSALLISUUDEN MERKITYS

Sosiaalisen osallisuuden käsitettä käytettäessä keskiössä on yhteiskunnan reunoilla tai ulkopuolella elävien ihmisten osallisuuden lisääminen ja heidän ohjaamisensa lähemmäs palveluja. Käsite on viime vuosina kirjattu niin hallitusohjelmien tavoitteisiin kuin KASTE-ohjelman periaatteisiin. Osallisuudella tarkoitetaan jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin, jotta osallistumismahdollisuudet yhteiskunnan toimintaan olisivat yhdenvertaisia. (Leeman & Hämäläinen, 2016.)

Matin ja Pekan osalta voidaan todeta, että palveluihin pääsy ja niiden matala kynnys tukevat ja voisivat tukea vielä enemmänkin molempien miesten osallisuutta. Heidän kohdallaan esimerkiksi palvelujen piiriin pääsyn edellytyksenä oleva päihteettömyys on vuosien varrella toiminut hyvinkin korkeana kynnyksenä useamman kerran. Sen sijaan varsinaista leimautumisen pelkoa tai häpeää he eivät ole aivan varhaisimpia nuoruusvuosiaan lukuun ottamatta kokeneet, sillä heille on tullut tutuksi jo lapsuudenperheissään päihteidenkäyttö, työttömyys, toimeentulotukiasiakkuus ja köyhyys.

Osallisuuden keskeisimpiin tekijöihin kuuluu toiminta ja ihmisten välisessä toiminnassa syntyvä merkityksellisyys. Kokemus osallisuudesta lisääntyy esimerkiksi silloin, kun voi vaikuttaa elämänsä kulkuun ja kun päivittäiset tekemiset ovat merkityksellisiä (Isola ym. 2017, 51). Tämä toteutuu erityisesti silloin, kun osallistuminen koetaan vapaaehtoiseksi ja hyödylliseksi. Pakottavuuden ja hyödyttömyyden tunne sekä niiden lisäämä vastarinta eivät vastaavasti lisää osallisuuden kokemusta (Leeman ym. 2018, 13). Pekan ja Matin kohdalla osallisuuden kokemukset eivät ole syntyneet koulutus- tai työyhteisöstä, vaan yhteenkuuluvuuden tunteesta niin oman kaveriporukan kuin sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiden kanssa.

Hyvässä kohtaamisessa asiakas pääsee ymmärtävään ilmapiiriin. Hän tuntee keskustelu ympäristön olevan suojeleva. Tämän lisäksi hän havaitsee toiminnassa johdonmukaisuutta ja pyrkimystä ongelmien ratkointiin. Asiakasta kannustetaan tarkastelemaan omaa osuuttaan muutoksessa ja häntä sitoutetaan sopimuksilla. Motivointikeskustelun kehikseen kuuluvat siis hyvä kohtaaminen, työntekijän ymmärrys, keskustelujen johdonmukaisuus ja pyrkimys säilyttää päätösvalan kokemus asiakkaalla itsellään (Oksanen 2014, 230).

Osallisuus nähdään yhteiskunnan täytenä jäsenyytenä ja toisaalta syrjäytymiselle vastakkaisena asiana. Matin ja Pekan osalta syrjäytymisen riskitekijöitä ovat olleet lapsuudenperheiden vaikeat elämäntilanteet: runsas päihteidenkäyttö sekä vanhempien toimeentulotukiasiakkuus, joka omalta osaltaan on voinut jo aikanaan ennustaa esimerkiksi lapsen koulupudokkuutta (Vauhkonen ym. 2017).

Kolmannen sektorin rooli Suomessa on vahva auttamistyössä sosiaali- ja terveysalalla. Parhaimmillaan julkisen sektorin järjestämistä vastuulla olevat palvelut ja kolmannen sektorin joustavuus tukevat toisiaan niin palveluiden järjestämisen kuin kehittämistyön ja osallisuuden mahdollistumisen osalta. Satakunnassa vapautuvien vankien sekä Tuetusti tulevaisuuteen - hankkeen

yhteistyötahojen kokemuksista tehty arviointitutkimus kuvaa miten järjestökentän vahvuutena on noussut esille palvelujen asiakaslähtöisyys, matalan kynnyksen mahdollisuuksien lisääminen sekä kyky vastata kohderyhmien tarpeisiin joustavasti (Louhelainen 2020, 4).

7. SOSIAALINEN KUNTOUTUS

Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalihuoltolaissa (17§) säädetty sosiaalipalvelu, joka perustuu kokonaisvaltaiseen työhön asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittämiseksi. Sosiaalisessa kuntoutuksessa yksilöllinen ja toiminnallinen tuki yhdistyvät asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Sosiaalista kuntoutusta voi olla niin itsenäinen uimahallissa tai kuntosalilla käynti, erilaisiin ryhmätoimintoihin osallistuminen tai erilaiseen toimintaan osallistuminen ja pienimuotoiset työtehtävät. Olipa sosiaalisen kuntoutuksen sopimukseen kirjattuna viikoittainen yhteisölliseen ruokailuun osallistuminen tai sen valmistamiseen liittyvät työtehtävät - keskeistä on kuitenkin vapaaehtoisuus. Sosiaaliseen kuntoutukseen ei liity sanktioita vaan se perustuu asiakkaan omaan vapaaehtoisuuteen.

Sosiaalinen kuntoutus tähtää asiakkaan arjessa selviytymisen tukemiseen ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen omassa elinympäristössä toimimisen tukemiseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen lisäksi asiakkaalla on yleensä käytettävissään myös muita palveluja tarpeensa mukaisesti esimerkiksi mielenterveys- ja päihdekuntoutuksen puolella. (STM. Sosiaalinen kuntoutus.)

Sosiaalisen kuntoutuksen ja eri toimijoiden välisen yhteistyön kehittämisen myötä sosiaalinen kuntoutus tuli myös Pekan ja Matin mahdollisuudeksi. Molemmat keskustelivat asiasta aikuissosiaalityössä oman työntekijänsä kanssa ja sopivat kohteet löytyivät jo entuudestaan tutuista toimintapaikoista. Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiksi Matille ja Pekalle kirjattiin arjentaitojen kehittäminen, päihteettömän ajan lisääntyminen mielekkään tekemisen avulla sekä uusien sosiaalisten suhteiden löytäminen ja omien vuorovaikutustaitojen kehittyminen.

Sosiaalinen kuntoutus on terminä laaja ja moniulotteinen. Sosiaalisella kuntoutuksella voidaan käsittää kaikkea toimintaa, joka tukee ja ylläpitää ihmisen hyvinvointia, sosiaalista osallisuutta ja elämää. Pekalle ja Matille on tehty sosiaalisen kuntoutuksen päätökset, mutta kaikilla samaan toimintaan osallistuvilla ja vastaavanlaisista elämäntilanteista tulevilla, sitä ei ole. Yhteisöllisiin ruokailuihin liittyvä toiminta on kaikille avointa ja osa osallistujista on mu-

kana juuri sosiaalisen kuntoutuksen päätöksellä, osa taas on löytänyt paikan päälle ilman erillistä sopimusta.

Saaren ym. tutkimuksessa (2020, 171) kartoitettiin hyväksi koettuja konkreettisia keinoja käsitellä huonoja hetkiä, haasteita ja vastoinikäymisiä aikuisuudessa. Esille nousivat lähes poikkeuksetta keskustelut ja vaikeuksien jakaminen läheisten tai muiden apua tarjoavien tahojen kanssa. Lähes jokainen haastateltava kertoi, että elämässä on ainakin yksi henkilö, jolle voi avautua. Tärkeiksi katsottiin myös mahdolliset harrastukset ja muu mielekäs tekeminen. Haastateltavat kaipaivat sosiaalisten suhteiden ja keskustelujen ohella mielekästä tekemistä, joka johti ajatukset pois elämässä kohdatuista ongelmista. Sosiaalisen kuntoutuksen voidaan nähdä vastaavan palvelumuotona näihin tarpeisiin melko kattavasti.

Porissa sosiaalista kuntoutusta alettiin työstää omaksi itsenäiseksi palvelumuodokseen vuonna 2017. Sosiaalisen kuntoutuksen sektorirajat ylittävä yhteiskehittäminen käynnistettiin aikuissosiaalityön ja Porin Sininauhan Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen (ESR 2018-2020) yhteistyönä hieman myöhemmin. Nyt verkosto on laajentunut ja tällä hetkellä mukana on monia järjestöjä, seurakuntia ja kaupungin omia toimijoita, jotka säännöllisesti työskentelevät yhdessä sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseksi. Kehittämistyö kohdistuu tällä hetkellä aikuissosiaalityön ja toimijoiden yhteiseen viestintään ja toimintamahdollisuuksien näkyväksi tekemiseen tarkoitetun yhteisen sähköisen Sharepoint -alustan kehittämiseen. Alueellinen tietoisuus sosiaalisesta kuntoutuksesta on kasvanut ja verkostoissa sitä kyetään jo kattavasti hyödyntämään. (Johanna Kuivalainen, henkilökohtainen tiedonanto 20.11.2020.) Martin ja Pekan kaltaisten henkilöiden osalta saadut onnistumisen kokemukset ovat tärkeitä ja sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat onkin otettu aktiivisesti mukaan toiminnan kehittämiseen. Asiakkaat ovat osallistuneet kehittämistyöhön tuomalla mukanaan kokemustietoa ja ideoita sekä konkreettisesti tuottamalla sisältöä sähköiselle alustalle ja osallistumalla sen tekniseen rakentamiseen.

Koskinen (2020) on kuvannut sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittämisen prosessin Porissa opinnäytetyössään ”Sosku-kahvit: Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen Porissa”. Hän toteaa viranomaisen ja kolmannen sektorin toimijan yhdessä toteuttaman sosiaalisen kuntoutuksen osoittautuneen vaikuttavaksi työtavaksi niin asiakkaiden kuin ammattilaistenkin kokemana.

8. RUOKA-AVUN MERKITYS

Matin ja Pekan lapsuudenperheissä ruoka-apuun turvautuminen on ollut osa arkea. Pekan koulukiusaamisen ja Matin vähäisen ystävämäärän taustalla saattoi vaikuttaa myös leimautuminen huono-osaiseksi, sillä ruoka-apuun turvautuminen on saattanut aiheuttaa häpeän kokemista. Toisaalta lapsuudenperheessä opittu tapa ruoka-apuun turvautumisesta on muodostunut osaksi arkea ja selviytymistä myös aikuisiällä.

Satakunnassa kesällä 2020 tehdyn kyselyn mukaan joka neljännellä ruoka-avun tarve oli alkanut koronakriisin aikana. Reilu neljännes vastaajista koki myös haastavana ruoka-apuun lähtemisen ja siihen turvautumisen. Ruoka-avusta toivottiin apua myös toimeentuloon ja raha-asioihin, terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämiseen, uusien ystävien ja mielekkään tekemisen löytämiseen sekä työllistymiseen. Ruoka-apu toimiikin merkittävänä paikkana kohderyhmän tavoittamisessa; se tarjoaa lukuisia työtehtäviä ja osallistumisen mahdollisuuksia. Se on myös paikka, jossa eri alojen ammattilaiset voivat tavoittaa kohderyhmää, joka helposti jää palveluiden ulkopuolelle. Satakunnassakin ruoka-avun asiakkaissa on ihmisiä, jotka ovat asioineet siellä pitkään, sillä 35% vastaajista kertoi turvautuneensa ruoka-apuun yli kolme vuotta ja 39% yhdestä kahteen vuotta. Tulevaisuudessa ruoka-avun tarpeensa arvioi jatkuvan yli vuoden 66% vastaajista.

Matti ja Pekka kuuluvat myös niihin, joilla ruoka-avun asiakkuus on jatkunut vuosia. Ruoka-apu on toiminut myös merkittävässä osallisuutta tukevassa roolissa heidän elämässään. Ruoka-avussa asiointi on tarjonnut sosiaalisia kontakteja ja mahdollisuuden osallistua yhteisölliseen toimintaan. Ruokajonosta osallisuuteen hankkeesta tehdyssä tutkimuksessa (Niemi & Winter, 2020) käy ilmi, että sekä nuorten että kaikkein huono-osaisimpien asiakkaiden osallistaminen ruoka-avussa on hankalinta. Kokemuksemme mukaan sosiaalisen kuntoutuksen ja monialaisen yhteistyön avulla tässä haastavassa tehtävässä voidaan onnistua.

9. POHDINTA

Satakunnassa järjestöt ja seurakunnat SPR:n Satakunnan piirin ja Satakunnan yhteisökeskuksen yhteistyönä käynnistivät nopeasti keväällä koronakriisin alkaessa väliaikaisen kriisiorganisaation, joka kokoontui säännöllisesti keskustelemaan tilanteesta, jakamaan tietoa ja kokemuksia sekä toimimaan yhdessä. Eri toimijoiden välinen yhteistyö on ollut merkittävässä roolissa mm. ruoka-

aputyön jatkamisen turvaamisessa kriisitilanteessa sekä siirtymisessä toimaan ja kohtaamaan asiakkaita etänä.

Saaren, Eskelisen ja Björklundin julkaisu ”Raskas perintö: ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa” on kirja, joka niin jokaisen sosiaalialan ammattilaisen kuin päättäjänkin tulisi lukea. Ylisukupolvisen huono-osaisuuden raskas perintö on läsnä niin Pekalla ja Matilla kuin elävässä elämässä liian monilla lapsilla, nuorilla, aikuisilla ja ikäihmisillä. Ylisukupolvisen syrjäytymisen ja huono-osaisuuden rinnalla on tärkeää pitää esillä suojaavia tekijöitä. Saari ym. (2020) tuovat esille, että tutkimustulokset osoittavat, että vaikeissa tilanteissa on nähtävissä ihmisten kokemia hyviä, elämää tukevia ja voimaannuttavia asioita. Huono-osaisuus on tuloerojen, tilastojen yms. mittareiden lisäksi erityisesti subjektiivinen kokemus. Asioita ei tulisi käsitellä yksittäisinä haasteina tai ratkaistavina ongelmia vaan ihminen tulisi kohdata kokonaisuutena. Tärkeää on arvostava kohtaaminen, kuunteleminen ja kuuleminen, tarvittavan tuen ja avun tarjoaminen yksilön omat voimavarat ja mahdollisuudet huomioiden. Ennen kaikkea apua tulisi tarjota sellaisella tavalla, että ihminen pystyy siihen itse tarttumaan ja siitä hyötymään.

Puhumme mieluummin ihmisten osallisuuden mahdollistamisesta kuin osallistamisesta. Osallisuudessa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa näemme tärkeäksi asiaksi juuri ihmisen oman vapaaehtoisuuden osallistumiseen. Työntekijöiden tehtävänä on luoda puitteet, kannustaa, innostaa ja rohkaista pienin askelin eteenpäin. Kärsivällisyydellä ja lempeydellä, määrätietoisella työtöteillä ja arvostavalla kohtaamisella voidaan mahdollistaa pieniä onnistumisen ja innostumisen hetkiä ja kokemuksia. Niiden myötä ihminen itse alkaa motivoitua ja rohkaistua mukaan. Parhaimmillaan ihminen voi nähdä itsensä enemmän oman elämänsä aktiivisena toimijana, kuin avun saamisen kohteena. Ennemmin tai myöhemmin olemme tilanteessa, jossa hänen vahvuutensa voivat oman elämän lisäksi olla koko ryhmän tai yhteisön käytössä.

Suomalaista yhteiskuntaa ja auttamisjärjestelmää tulisi kehittää entistä enemmän siihen suuntaan, että ihminen tulee nähdyksi ja kuulluksi kokonaisuutena. Ongelmien ratkominen yksi kerrallaan ei tuo toivottua tulosta vaan tarvitaan yhä enemmän moniammatillista ja monialaista yhteistyötä, jossa fyysinen, psyykkinen, henkinen ja sosiaalinen hyvinvointi ovat kaikki huomioituna. Verkostotyössä ja yhteistyössä on voimaa, jolla ylisukupolvisen syrjäytymisen ketjuja voidaan katkaista. Mukaan työhön tarvitaan toimivat rakenteet ja järjestelmät sekä ammattilaiset niin julkiselta sektorilta, seurakunnista kuin järjestöistä.

Kirjoittajat työskentelevät satakuntalaisissa järjestöissä yhteisöllisyyden, osallisuuden ja työelämäosallisuuden edistämiseksi ja opiskelevat Diakonia-ammattikorkeakoulussa eriarvoisuuden ja osallisuuden teemoja.

LÄHTEET

Atkinson, A. (2015). *Inequality: What is To Be Done?* Cambridge MA: Harvard.

Atkinson, T. & Cantillon, B., Marlier, E. & Nolan, B. (2002). *Social Indicators. The EU and Social Inclusion eBookCentral* -kokoelmassa <https://ebookcentral.proquest.com/lib/diak/detail.action?docID=728688>

Hakkarainen, T. (2012). Ettei tarvitsisi roikkua milloin missäkin luukulla kerjäämässä – Tarveharkintainen sosiaaliturva köyhyysaiheisissa elämäntarinoissa Teoksessa Forssen, K., Roivainen, I., Ylinen, S. & Heinonen, J. (toim.) (2012). *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaisuja*. Kuopio: Unipress.

Ilmakunnas, I., Kauppinen, T.M. & Kestilä, L. (2015). Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1997 syntyneillä nuorilla aikuisilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 80(3) 247-262. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015061110217>

Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpaperi 33/2017. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL)

Kainulainen, S. & Saari, J. (2013). *Koettu huono-osaisuus Suomessa*. Teoksessa Niemelä, M. & Saari, J. (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa* (s. 22-42). Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (2008). *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa*. Sosiaaliturvan selosteita 61/2008. Helsinki: Kela.

Koskinen, I. 2020. Sosku-kahvit - Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen Porissa. YAMK-opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Saatavilla 15.11.2020 <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/347156/Soskukahvit%20c%20Sosiaalisen%20>

kuntoutuksen%20yhteiskehitt%c3%a4minen%20Porissa.
pdf?sequence=2&isAllowed=y

Laihiala, T. & Nick, R. (2020). Koronakriisin vaikutukset ruoka-apuun keväällä 2020. Saatavilla 22.10.2020 https://ruoka-apu.fi/wp-content/uploads/2020/09/Koronakriisin-vaikutukset-ruoka-apuun_Laihiala-ja-Nick-2020-1.pdf

Laki toimeentulotuesta. Valtion säädöstietopankki Finlex. Internetissä osoitteessa <http://www.finlex.fi>. Saatavilla 17.10.2020.

Leeman, Lars & Isola, Anna-Maria & Kukkonen, Minna & Puromäki, Henna & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2018) Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia. Työpaperi 17/2018. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (THL)

Louhelainen, A. 2020. "Voi ku tällaista olis ollu jo silloin, ku mä olin nuori... vois olla et elämä olis ihan toisin ny.." Porin Sininauha ry:n Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen arviointitutkimus. YAMK-opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Saatavilla 19.11.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/347947/Opinnaytetyo_Louhelainen_Anu.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Mäkinen, Sanna & Halonen Terhi (2017) Januskasvoinen portinvartija: ohjaus tukena ja kontrollina julkisissa palveluissa. Helsinki. Nuorisotutkimusseura.

Niemi, T. & Winter, T. (2020). Osallisuutta ruoka-avun rinnalle – havaintoja ja näkökulmia toiminnan ääreltä. Saatavilla 18.10.2020 https://storage.googleapis.com/sininauhaliitto-production/2020/10/5dbb1829-niemi_ja-winter_ruokajonosta-osallisuuteen_2020_verkkoversio.pdf

Saari, J. (2015). Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

Saari, J. (toim.) (2017). Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100775/Saari_Sosiaaliturvariippuvuus.pdf?sequence=1

Saari, Juho, Niko Eskelinen & Liisa Björklund. 2020. Raskas Perintö – Ylisukupolvinen Huono-Osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla 22.10.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

STM. Sosiaalinen kuntoutus. Saatavilla 21.10.2020 <https://stm.fi/sosiaalinen-kuntoutus>

Valtiovarainministeriö (2015). Eurooppa 2020 -strategia Suomen kansallinen ohjelma kevät 2015, Valtiovarainministeriön julkaisu – 12a/2015. Saatavilla 22.10.2020 <https://vm.fi/documents/10623/456829/Eurooppa+2020+-strategia,+kev%C3%A4t+2015/08bbca26-cacc-4f60-a125-4d12949ae014?version=1.0>

Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. (2017). Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 82 (2017):5, 501-512. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102650308>

SATAKUNNAN VANHUSNEUVOSTON TOIMINNASTA

Satakunnan vanhusneuvosto perustettiin ensimmäisenä maakunnallisena vanhusneuvostona Suomessa jo vuonna 2010. Puheenjohtajana on toiminut koko toiminnan ajan maakuntajohtaja Satakuntaliitosta. Perustamisen aikoihin maakuntajohtaja Pertti Rajala muistelee suhtautuneensa perustamisajatukseen ensin hieman nuivasti. Hän pohti, löytyisikö Satakunnan vanhusneuvostolle konkreettista tehtävää ja riittäisivätkö Satakuntaliiton työvoimaresurssit pyörittämään neuvoston toimintaa. Rajala toivoi rahoituksen löytyvän silloiselta Raha-automaattiyhdistykseltä toiminnan merkityksen selvittämiseen ja mahdollisen toiminnan käynnistämiseen. Hanke ei kuitenkaan saanut rahoitusta ja Satakunnan eläkeläisjärjestöjen neuvottelukunta (SENK) pyrki aktiivisella toiminnallaan vakuuttamaan Rajalaa maakunnallisen vanhusneuvoston perustamisen tärkeydestä. Rajala löysi asiasta lopulta mahdollisuuden synnyttää jotakin uutta ja toimivaa ja esittelikin asian Satakunnan maakuntahallitukselle. Maakuntahallitus myöntyi niillä reunaehdoilla, että vanhusneuvosto ei saa aiheuttaa liikaa taloudellisia rasitteita. Sovittiin, että kohtuulliset seminaarikulut korvataan ja kokoustila sekä kokouskahvit tarjotaan. Jälkikäteen Pertti Rajala kertoi, että ajatus Satakunnasta asian tienavaajana ja tiennäyttäjänä oli ja on hieno. Rajalan jäätyä eläkkeelle, on puheenjohtajana toiminut maakuntajohtaja Asko Aro-Heinilä.

Iso rooli edellä mainittujen henkilöiden lisäksi Satakunnan vanhusneuvoston toiminnan käynnistymiselle oli maakunta-asiamies Tuula Telinin työpanos. Tuula Telin on nykyisin Satakunnan vanhusneuvoston jäsen. Samoin perustamisessa oli aktiivisesti mukana muun muassa nykyinen varapuheenjohtaja ja Satakunnan vanhusneuvoston jäsen Irma Roininen. Perustamisesta lähtien Satakunnan vanhusneuvoston kokoonpano on koostunut neljän eläkeläisjärjestön jäsenistä valituista edustajista. Nämä eläkeläisjärjestöt ovat Eläkeliiton Satakunnan Piiri ry, Eläkeläisten Satakunnan aluejärjestö ry, Eläkkeensaajien Keskusliiton Satakunnan Piiri ry ja Satakunnan kansallinen senioripiiri ry. Samoin mukana on alusta asti ollut kolme seutukunnallisesti valittua vanhusneuvostojen edustajaa. Alueet ovat Pohjois-Satakunta, Porin seutu ja Rauman seutu. Koulutusta on edustanut Satakunnan ammattikorkeakoulun edustaja

ja Länsi-Suomen Diakonialaitoksen säätiön edustaja on ollut myös alusta asti mukana. Asiantuntijajäsenenä on ollut Satakunnan Vanhustuki ry:n edustaja.

KOKOUKSISTA

Satakunnan vanhusneuvoston kokouksia valmistelee pientyöryhmä, johon kuuluu viisi Satakunnan vanhusneuvoston jäsentä. Itse Satakunnan vanhusneuvostoon kuuluu 11 jäsentä varajäsenineen sekä puheenjohtaja ja sihteeri. Kokouksia on vuosittain noin kolmesta viiteen ja pientyöryhmä kokoontuu lisäksi tarvittaessa. Lausuntoja ja kannanottoja tehdään ja erityyppistä tietoa jaetaan aktiivisesti. Sihteerinä toimi perustamisen jälkeen Tuula Telin ja Telinin jäätyä eläkkeelle, on sihteerinä toiminut Satakuntaliiton markkinointisihteeri Ulla Koivula. Satakuntaliitto ei maksa kokouspalkkioita. Oman haasteensa toimintaan toi korona-aika, mutta jäsenet löysivät hienosti uuden kokouskäytännön Teamsia käyttämällä.

TOIMINNASTA

Toiminnallaan Satakunnan vanhusneuvosto pyrkii saavuttamaan hyvän yhteistyön maakunnan kuntien lakisääteisten vanhusneuvostojen kanssa. Tavoitteena on vanhusten asioiden edistäminen jakamalla tietoa ikääntyneiden asioista, tapahtumista, webinaareista ja yhteisiksi tarkoitetuista luentotilaisuuksista. Toiminnan löydettyä uomansa, järjestettiin vuosittain jopa kaksi työseminaaria kuntien vanhusneuvostoilta, nykyisin niitä järjestetään yksi vuodessa. Työseminaari on päivän kestävä tilaisuus, mihin Satakunnan vanhusneuvosto järjestää asiantuntijaluentoja, ryhmätyötä ja keskustelua. Kuntien vanhusneuvostojen jäsenille on tällä tavoin tullut hyvä mahdollisuus saada uutta tietoa ikääntyneihin liittyen sekä päästä tutustumaan esimerkiksi naapurikunnan vanhusneuvostojen jäseniin. Lisäksi varsinkin ryhmätyötilanteissa on ollut helppo tuoda esille asioita, joista on haluttu kysyä ja oppia lisää. Samoin mainion työtavan neuvostolleen löytäneet kuntien vanhusneuvostot ovat päässeet esittelemään muille hyviksi koettuja työtapoja. Lisäksi järjestetään vuosittain kaikille avoin yleisötapahtuma, jossa on lyhyitä asiantuntijaluentoja napakasti toinen toistaan seuraten. Lisäksi yleisötapahtumissa on mukana näytteilleasettajien esittelypisteitä.

MAAKUNTAKIERROKSET

Tärkeänä uudempana toimintatapana on järjestetty maakuntakierroksia kuntien vanhusneuvostojen kokouksiin. Satakunnan vanhusneuvosto jaettiin

kolmen hengen ryhmiin ja ryhmien oli tarkoitus käydä kaikissa maakunnan kuntien vanhusneuvostoissa vierailulla. Korona keskeytti kierrokset ja niitä jatketaan syksyllä 2021. Ryhmän mukana oli kullakin vierailulla myös puheenjohtaja ja sihteeri. Maakuntakierroksen keskustelut on koettu hyviksi ja antoisiksi. Kun vanhusneuvosto saa pitää kokouksensa tutussa paikassa tutujen ihmisten ympäröimänä, luistaa puhe, vaikka ryhmä ”vieraita” tuleeekin kyselemään kuulumisia.

SATAKUNTALAISTEN KANSANEDUSTAJIEN TAPAAMISET

Satakunnan vaalipiirin kansanedustajien tapaamisia on järjestetty kulloinkin ajankohtaisen teeman käsittelyyn. Paikalla on ollut Satakunnan vanhusneuvoston edustus ja edellisellä kerralla mukana olivat myös maakunnan suurimpien kuntien vanhusneuvostojen eli Rauman ikääntyneiden neuvoston sekä Porin vanhusneuvoston edustajat. Keskustelua varten on Satakunnan vanhusneuvosto laatinut etukäteen tiivistetyn esityksen kolmesta pääaiheesta. Myös SataNuvan nuorten kanssa on kokoonnuttu tapaamaan satakuntalaisia kansanedustajia. Yhteistyötä nuorten ja vanhojen välillä pidetäänkin asialistalla jokaisessa kokouksessa.

TULEVAISUUDESTA

Koen, että Satakunnan vanhusneuvosto on pystynyt muutostenkin keskellä toimimaan aktiivisesti ja ajatuksella. On hyvä pitää jatkuvasti mielessä, että työtapoja pitää voida muuttaa, mikäli ne eivät sellaisinaan tuo parhaita mahdollisia tuloksia. Tulevien hyvinvointialueiden sisään rakentuu maakunnallisia vanhusneuvostoja, jotka pystynevät kukin toimimaan omalla maakunnalleen sopivalla tavalla. Kunkin maakunnan omat erityispiirteet muodostunevat siitä, mikä ikärakenne on, miten on totuttu tekemään yhdessä töitä ja mitä kukin maakunta haluaa maakunnalliselta toiminnalta.

Viestintä tarvitsee tekijöitä ja tiedottamisen on oltava selkeää, jatkuvaa ja säännöllistä. Näin luodaan edellytyksiä sille, että maakunnallisesta ja myös kunnallisista vanhusneuvostoista saadaan kansalaisille tieto. Paikallinen vanhusneuvosto on asukasta lähellä ja maakunnallinen vanhusneuvosto tekee parhaansa ollakseen kunnallisen vanhusneuvoston toiminnan tukena.

LISÄTIETOA

Satakunnan vanhusneuvoston sihteeri Ulla Koivula, ulla.koivula@satakunta.fi
puh. 050 528 4856

Satakunnan vanhusneuvoston verkkosivut löytyvät osoitteesta [Satakunnan vanhusneuvosto | Satakunta.fi](#)

Satakunnan vanhusneuvoston 10-vuotisen toiminnan historiikki on valmistunut tänä vuonna. Historiikki löytyy Satakuntaliiton sivuilta osoitteesta [Historiikki-2010-2020.pdf \(satakunta.fi\)](#)

Satakunnan vanhusneuvoston kymmenvuotisesta toiminnasta on myös valmistunut opinnäytetyö, joka löytyy osoitteesta: [Ulla Koivula opinnäytetyö.pdf \(theseus.fi\)](#) Näihin aineistoihin tutustumalla pääsee tarkemmin tutustumaan Satakunnan vanhusneuvoston toimintaan.

Satakuntaliiton rahoittama Ruoka-apu Satakunta -hanke 2020 – 2021 käynnistettiin kesäkuussa 2020. Hankkeen tarkoituksena on ollut kehittää ja laajentaa ruoka-aputoimintaa koko Satakunnan alueella. Ruoka-aputoiminnan kartoittamisen avulla on laadittu ohjeistus elintarvikkeiden lahjoittajan ja ruoka-aputoimijan yhteistyöstä.

Ruoka-apu Satakunta -hanke 2020 – 2021:

LAAJA-ALAISTA RUOKA-AVUN KEHITTÄMISTÄ KOKO SATAKUNNAN ALUEELLA

Hankkeen tavoitteena on ollut luoda kattava ruoka-avun verkosto, jossa ruoka-avun saavutettavuus on laajaa ja tasavertaista kaikille satakuntalaisille avuntarvitsijoille. Tavoitteena on ollut myös tarjota ruoka-avun yhteydessä tietoa järjestön muusta toiminnasta sekä neuvontaa, ohjausta ja tukea avuntarvitsijoille, jolloin edistetään heikommassa asemassa olevien hyvinvointia. Kehittämisen avulla parannetaan ruoka-aputoimijoiden välistä yhteistyötä organisoidummaksi. Tarkoituksena on ollut myös edistää kauppojen, tuotantolaitosten, ravintoloiden ja muiden toimijoiden hävikkiruuan hyödyntämistä. Tavoitteena on lisäksi ollut parantaa ylijäämäruuan jakamisen kylmäketjuja ja logistiikkaa ruoka-avun elintarviketurvallisuuden turvaamiseksi. Hankkeen kehittämisessä on näin ollen parannettu kaikkia kolmea kestävyysosa-aluetta; taloudellista, ekologista sekä sosiaalista kestävyyttä.

KONKREETTISET TOIMENPITEET: Parannusta logistiikkaan ja elintarviketurvallisuuteen sekä lisää yhteistyökumppaneita

Elokuussa 2020 Porin ja Rauman ruoka-aputoimijoiden käyttöön vuokrattiin kaksi kylmäkuljetusautoa. Kylmäkuljetusautojen avulla on saatu parannettua kuljetuskapasiteettia, toimintavarmuutta ja elintarviketurvallisuutta. Autojen vuokrasopimus on voimassa heinäkuun 2021 loppuun saakka, mutta autot olisivat kuitenkin jatkossakin ensiarvoisen tärkeä osa toimivaa ja turvallista ruoka-aputoimintaa. Lunastamalla autot toimijoiden käyttöön turvattaisiin edelleen ruoka-avun toimintavarmuus sekä lahjoitetun ylijäämäruuan elintarviketurvallisuus.

Alkuvuoden 2021 aikana kartoitettiin yhteensä 179 Satakunnassa toimivaa päivittäistavarakauppaa, tuotantolaitosta, tilaa ja R-kioskia sekä muutama majoituspaikka. Kartoittamisessa tarkasteltiin mahdollisia ylijäämäruuan lahjoittamiskäytäntöjä. Suurin osa haastatelluista lahjoittaa ylijäämäruokaa 5 – 7 kertaa viikossa. Lahjoitetun ylijäämäruuan määrää lahjoittajien on vaikeaa arvioida, sillä esimerkiksi joissakin toimipaikoissa lahjoitettua ylijäämäruokaa ei erotella kaikesta hävikkiin menevästä ruuasta. Uudet työntekijät ylijäämäruuan lahjoittamiskäytäntöihin perehdyttää useimmiten joko kauppias tai myymäläpäällikkö sekä osastovastaavat. Tiedusteltaessa käytössä olevista ohjeista lahjoittamiskäytäntöihin, pääosalla tahoista on käytössä toimipisteen omat ohjeet sekä lisäksi ketjun antamat ohjeet. Yhteistyö ruoka-aputoimijoiden kanssa koettiin toimivaksi. Suurimmalla osalla yhteistyöt ovat kestäneet jo pitkään ja se on toiminut moitteettomasti. Palautetta annettiin eri järjestöjen erilaisista käytännöistä esimerkiksi päiväysten tai ruuan laadun suhteen sekä sovittujen noutaajien laiminlyönnistä. Toivottiin myös, että lahjoitettu ruoka jaettaisiin niille, jotka sitä oikeasti tarvitsevat. Aiempi sopimus ruoka-aputoimijan kanssa oli loppunut, koska elintarvikkeita oli otettu omaan käyttöön ja myyty eteenpäin.

Kartoittamisen yhteydessä saatiin myös kannustettua 22 uutta tahoa mukaan ylijäämäruuan lahjoittamiseen. Yhteistyöt uusien lahjoittajien kanssa ovat lähteneet mukavasti käyntiin ja ylijäämäruokaa haetaan useampana kertana viikossa. Ruoka-aputoimijat ovat olleet tyytyväisiä yhteistyöhön. Sellaisten lahjoittajien kanssa, joiden lahjoittaminen on satunnaista riippuen ylijäämän määrästä, ruoka-aputoimijat ovat sopineet yhteydenpidosta, kun lahjoitettavaa ylijäämäruokaa on haettavissa. Lisäksi aikaiseksi saatiin Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Satakunnan piirin ja muutamien porilaisten R-kioskien välille hieman erilainen yhteistyö. Tässä yhteistyössä R-kioskien asiakkaat ostavat paistotuotteita lahjoituksena. Sovittuna ajankohtana kioskit paistavat tuotteet, MLL noutaa tuotteet ja jakaa valitsemalleen kohderyhmälle. Samanlainen kampanja on aiemmin toteutettu viiden viikon kokeiluna Vaasassa. Mukana kokeilussa oli 4 R-kioskia, joista lahjoituksia saatiin yhteensä 4000 kappaletta. Raisiossa samanlaista kampanjaa toteutetaan jatkuvana toimintana. Porissa kampanjan suunnittelu on aloitettu toukokuun 2021 aikana.

Ruoka-aputoimijoiden toimintaa sekä yhteistyötä lahjoittajien ja muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa puolestaan selvitettiin huhtikuussa 2021. Satakunnan ruoka-aputoimijoille lähetettiin sähköpostitse kysely, jossa tiedusteltiin ruuan haun ja jaon käytäntöjä, työhön perehdyttämistä sekä ajatuksia yhteistyöstä ylijäämäruuan lahjoittajien ja muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa.

Kysely lähetettiin 64 Satakunnan ruoka-aputoimijalle ja vastauksia saatiin yhteensä 21 kappaletta. Ylijäämäruokaa lahjoittajilta haetaan pääosin joko 1 – 2 tai 5 – 7 kertaa viikossa. Uudet vapaaehtoiset tai työntekijät työhön perehdyttää sekä toinen vapaaehtoinen tai työntekijä että toimipaikan toiminnanjohtaja tai esimies. Suurin osa käyttää ohjeistuksena toimipaikan omia ohjeita, mutta myös Ruokaviraston ohjetta ruoka-apuun luovutettavista elintarvikkeista.

Vastaajilta kysyttiin ajatuksia yhteistyöstä ylijäämäruokaa lahjoittavien tahojen kanssa. Yhteistyö koettiin hyvin toimivaksi; paikalliset kaupat tekevät hyvää yhteistyötä ruoka-aputoimijoiden kanssa. Jotkut eivät kuitenkaan ole välttyneet ongelmilta, mutta epäkohdat on selvitetty, jonka jälkeen yhteistyö on jatkunut parempana. Ruuan koettiin riittävän hyvin tai kohtalaisesti, mutta myös liian vähäiseksi tai vähentyneen entisestään. Ruuan laadun koettiin pääosin olevan hyvää ja myös erinomaista, mutta myös vaihtelevaksi tai sieddettäväksi. Päivämäärät ovat vanhoja ja laatu jollakin lahjoittajalla jopa alarvoista. muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa tehdään jatkuvaa yhteistyötä; ylimääräistä ruokaa on annettu toisten toimijoiden jaettavaksi sekä myös autettu ruuan haussa ja sen jakamisessa. Ruoka-aputoimijat kokevat tärkeäksi, että kaikki ylimääräinen ruoka jaetaan muille toimijoille, jotta ruoka menee niille, joille se lahjoittajan toimesta on tarkoitettukin eli avuntarvitsijoille. Osa vastaajista puolestaan toivoisi enemmän yhteistyötä muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa, toiminnan koordinoimista paikallisten toimijoiden kesken sekä jaettavan ylijäämäruuan tasaamista.

Ohjeistus elintarvikkeiden lahjoittajan ja ruoka-aputoimijan yhteistyöstä

Näiden toimenpiteiden pohjalta laadittiin yhtenäinen ohjeistus jo olemassa oleville työntekijöille sekä uusien työntekijöiden perehdyttämistä varten. Ohjeistuksen avulla myös selkeytetään yhteistyötä. Ohjeistus sisältää eri yhteistyön vaiheet yhteistyökumppanin etsimisestä yhteistyösopimuksen tekemiseen, ylijäämäruuan lahjoittamiseen ja vastaanottoon käytännössä sekä yhteistyön ylläpitoon. Ohjeistuksesta on tehty sekä tulostettava versio että tiivistetty ohjeistusvideo. Näin ollen ohjeistus on helppo tulostaa esimerkiksi toimipisteen perehdytyskansioon jokaisen työntekijän saataville. Ohjeistuksen liitteeksi on laadittu sopimuspohja molempien osapuolten käytettäväksi sekä lisäksi tueksi Ruokaviraston ohje ruoka-apuun luovutettavista elintarvikkeista (Eviran ohje 16035/2), josta löytyvät tarkemmat lainsäädäntöön pohjautuvat tulkinnat sekä ruoka-apua antaville ja välittävälle toimijoille että toimintaa valvoville kuntien elintarvikeviranomaisille. Laaditun ohjeistuksen

avulla parannetaan sekä lahjoittajien että ruoka-aputoimijoiden välistä yhteistyötä, mutta myös elintarviketurvallisuutta.

JOHTOPÄÄTÖKSET: Pienillä tarkennuksilla kehitetään toimivaa yhteistyötä entisestään

Hankkeessa tehtyjen konkreettisten toimenpiteiden perusteella voidaan sanoa, että kylmäkuljetusautot kuuluvat jatkossakin tärkeänä osana tehokasta ja turvallista ruoka-aputoimintaa. Ylijäämäruokaa lahjoittavien tahojen haastattelut ja ruoka-aputoimijoille tehty kysely osoittavat, että yhteistyö ylijäämäruokaa lahjoittavien tahojen ja ruoka-aputoimijoiden välillä koetaan pääosin toimivaksi. Kuitenkin molempien osapuolien olisi tärkeää tarkentaa käytäntöjä esimerkiksi elintarvikkeiden laadun ja niiden tarkastamisen suhteen. Epäkuranttien tuotteiden lahjoittaminen ei ole elintarviketurvallista, jonka vuoksi lahjoittajien on oltava tarkkoina lahjoitettavien elintarvikkeiden laadussa. Ruoka-aputoimijoilla on oikeus tarkastaa tuotteiden kunto ja niiden päiväykset vastaanoton yhteydessä ja jättää epäkurantit elintarvikkeet lahjoittajalle, jotta ne eivät nosta ruoka-aputoimijan jättekustannuksia eivätkä päädy loppukäyttäjälle.

Myös ruoka-aputoimijoiden välistä verkostoitumista on hyvä lisätä, jotta kaikki ruoka saadaan jaettua toimijoiden kesken avuntarvitsijoille. Ohjeistukset ja toimintamallit pyritään juurruttamaan Satakunnan ruoka-aputoimintaan ja niistä tullaan viestimään sekä maakunnallisesti että valtakunnallisesti mm. sote-uudistuksen yhteydessä.

Näiden konkreettisten toimenpiteiden avulla on tehty ja tullaan jatkossakin tekemään tätä kehitystyötä Satakunnan ruoka-avun verkoston hyväksi, jotta ruoka-aputoimijoiden ja lahjoittajien yhteistyö on kestävä ja tehokkaasti organisoitua. Näin edistetään heikommassa asemassa olevien hyvinvointia, tuetaan kestävä kehitystä sekä turvataan ruoka-aputoiminnan elintarviketurvallisuus.

Ruoka-apu Satakunta- hankkeen tunnusluvut:

119

**ylijäämäruokaa lahjoittavaa
tahoja Satakunnassa**

22

**uutta lahjoittajaa:
6 ruokakauppaa, 5 tilaa,
10 R-kioskia ja 1 majoituspaikka**

VERKKOPUNTARIN MATKA KOHTI TULEVAISUUDEN SOTE-KESKUSTA

Satakunnan sydänpiirin Verkkopuntari® on yksi esimerkki järjestöjen kehittämistä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen toimintamalleista, joiden tarkoituksena on helpottaa myös muiden ammattilaisten työtä. Verkkopuntari on digitaalinen työkalu terveydenhuollon ammattilaisille elintapaohjauksen tueksi. Vuoden pituinen ohjelma vastaa tarpeeseen tukea väestön terveyttä, painonhallintaa ja pysyviä elintapamuutoksia erityisesti ravitsemuksen, liikunnan, voimavarojen ja levon osalta.

MONIALAINEN YHTEISTYÖ VERKKOPUNTARIN MENESTYKSEN KULMAKIVENÄ

Verkkopuntaria on kehitetty pitkäjänteisesti jo yli 10 vuoden ajan yhdessä eri alojen ammattilaisten kanssa. Kehitystyöhön lähdettiin jo kauan ennen verkkovalmennusten nykyistä kulta-aikaa. Alkutahdit syntyivät vuonna 2009 opinäyteyhteistyönä Satakunnan Ammattikorkeakoulun ja fysioterapiaopiskelija Sari Ketolan kanssa. Pilottialustaa testattiin ensin sydänpiirin omissa painonhallintaryhmissä. Osallistujilta saatujen rohkaisevien palautteiden myötä oivaa työkalua haluttiin kehittää edelleen ja tarjota se samalla myös julkisen puolen elintapaohjaustyötä tekevien ammattilaisten käyttöön.

Vuosien 2011–2016 aikana koulutettiin RAY:n (myöhemmin STEA) tuella reilut 500 terveydenhuollon ammattilaista Verkkopuntari-ohjaajiksi erityisesti julkiseen terveydenhuoltoon. Vuonna 2012 Painonhallintaohjausyhdistys ry palkitsi Verkkopuntarin Painonhallintaohjausteko -palkinnolla, mikä lisäsi luonnollisesti ohjelman kysyntää ympäri Suomen. Tavaramerkki Verkkopuntarille haettiin Patentti- ja rekisterihallitukselta vuonna 2013.

Verkkopuntari 2.0 -hankkeessa (2017–2020) haastettiin elintapaohjaustaloksiin mukaan myös järjestöissä toimivat terveydenhuollon ammattilaiset. Suomi 100 -avustusohjelman tuella Verkkopuntarin kehittämistyötä jatkettiin ja toteutettiin pitkään toivottu alustauudistus. Vuoden 2020 lopussa käyttöön otettu uusi Verkkopuntari-alusta on helppokäyttöisempi, mahdollistaa sekä yksilö- että ryhmäohjauksen, sekä on myös helpompi ja edullisempi ylläpitää. Herkällä korvalla on koko ajan kuultu ohjelman käyttäjiä ja huomioitu palaute kehitystyössä. Viime vuosina sisältöä on päivitetty esimerkiksi lisäämällä ohjelmaan entistä enemmän voimavaroja, vahvuuksia sekä unen ja palautumisen

merkitystä tukevaa materiaalia. Lisäksi on käynnistetty elintapaohjaukseen liittyvä kunta-maakunta-järjestö -yhteistyön mallinnus hankkeen tavoitteiden mukaisesti.

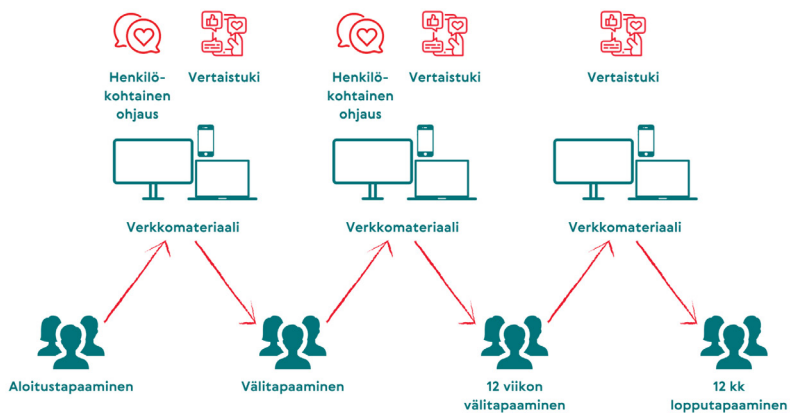
”Satakunnan sydänpiiri täydentää julkisen terveydenhuollon tehtävää tukea väestön terveyttä ja hyvinvointia tarjoamalla elintapaohjaukseen Verkkopuntari-työkalun, sen ylläpidon ja tukea ohjelman käyttöön.”

VERKKOPUNTARIN LEVITYS KOKO SUOMEEN KÄYNNISSÄ

Satakunnan sydänpiiri on ollut aktiivisesti mukana maakunnallisessa sote-uudistuksen valmistelussa, mikä on pohjustanut Verkkopuntarin juurtumista käyttöön. Verkkopuntari kirjattiin sekä Satakunnan Tulevaisuuden sote-keskus - että rakenneuudistushankkeen suunnitelmiin. Lisäksi se on kirjattu parhaillaan laadittavaan Aikuisten lihavuuden hoitoketjuun yhdeksi käyttöön otettavista elintapaohjauksen menetelmistä Satakunnassa.

Usko Verkkopuntari-ohjelman hyötyihin on vahvistunut myös erilaisista arviointitutkimuksista saatujen tulosten perusteella. Aiheesta on tehty lukuisia opinnäytetöitä, mutta myös yliopistotason tutkimusta. Tuorein tutkimusartikkeli on julkaistu Yleislääkäri-lehdessä (1/2021), ja sen mukaan verkkopohjainen elintapahoito on yhtä tehokas menetelmä painonhallinnassa kuin perinteinen ryhmäohjauksena toteutettu elintapahoito.

Menossa on nyt Verkkopuntari 2.0 -hankkeen ylimääräinen jatkovuosi. Sille on selkeät tavoitteet. Levittää Verkkopuntari -työkalua koko Suomeen kaikkien terveydenhuollon ammattilaisten käyttöön ja osoittaa, että menetelmällä on paikkansa väestön elintapaohjauksessa. Tarkoituksena on, että vuoden 2021 lopussa Verkkopuntari olisi käytössä vähintään puolessa maakunnista. Hyvässä vauhdissa ollaan maakuntien tavoittamisten suhteen, ja maksuttomat ohjaajaperehdytykset täyttyvät mukavasti. Muun muassa Keski-Suomessa Verkkopuntari on lisätty yhdeksi menetelmäksi virtuaaliselle sotepalvelutarjottimelle. Verkkopuntarin pitkäjänteinen työ kantaa nyt hedelmää. Se on tärkeä osoittaa myös rahoittajalle (STEA). Verkkopuntarin ylläpitoon haetaan kohdennettua toiminta-avustusta, jotta toiminta tulee turvatuksi pidemmällä tähtäimellä jatkossakin.

Vuoden pituinen ohjelma pitää sisällään laadukkaan verkkomateriaalin, sekä mahdollisuuden henkilökohtaiseen ohjaukseen ja ryhmän väliseen vertaistukseen.